

The Causes and Process of Israel–Arab Integration and Its Security Implications for Iran

Ardeshir Nouriyani

Assistant Professor, International
Relations, University of Tehran, Iran

Amir Ghiyasi*

Ph.D Student, International Relations,
University of Tehran, Iran

Introduction

In recent decades, there has been an increasing integration between Israel and Arab states. This process stands in sharp contrast to the less successful and often unstable efforts at integration elsewhere in the Middle East. Unlike these inconsistent attempts, the integration between Israel and the Arabs has shown a steady and progressive trajectory, with no clear signs of instability. This development raises several important questions: What factors have facilitated the Israel–Arab integration? How has the integration process unfolded between the parties? And what are its security implications for Iran? Addressing these questions could help resolve various regional challenges, remove obstacles to integration efforts, and potentially offer a new model for fostering future cooperation in the Middle East.

* Corresponding Author: Ghiyasi.a@ut.ac.ir

How to Cite: Nouriyani, A & Ghiyasi, A., (2025), “The Causes and Process of Israel–Arab Integration and Its Security Implications for Iran”, *Political Strategic Studies*, Vol. 14, No. 53, 99- 144. Doi: [10.22054/QPSS.2024.78104.3375](https://doi.org/10.22054/QPSS.2024.78104.3375)

Literature Review

A number of studies have examined the causes of peace and the development of Israel–Arab relations, as well as its implications for Iran, such as “Saudi Arabia’s Alignment With Israel From the Perspective of International Relations Theories” (Haji-Yousfi & Nemati, 2019) and “The Road to Normalization: The Importance of the United Arab Emirates’ Neoliberal Foreign Policy in the Normalization With Israel: 2004–2020” (Traub et al., 2022). However, none of these studies explored the process of integration in a way that clearly defines the nature and characteristics of the integration model between Israel and the Arabs states.

Materials and Methods

The current research adopted a descriptive–explanatory approach, drawing on the qualitative principles of trend analysis. To collect the data, it relied on a library research method, using objective facts related to integration and an analysis of the historical relations between the parties. Moreover, neofunctionalism was used as the theoretical framework. Neofunctionalism, a branch of regional integration theory, emphasizes several key components: integration as a process, the initiation of integration through technical and functional areas, the potential to extend into political domains, and the significant roles played by state actors and non-governmental elites. These components align closely with many characteristics of the current state and process of integration between Israel and the Arab states. Therefore, neofunctionalism serves as an effective framework for analyzing this integration, offering a valuable theoretical tool for explaining the emerging pattern of Israel–Arab integration.

Results and Discussion

The findings indicated that several factors have contributed to the integration and the strengthening of ties between Israel and the Arab states. These factors can be analyzed across three dimensions. The first is Israel's strategic limitations, which include a lack of strategic depth, weak regional communication, and isolation. The second dimension concerns the motivations of the Arab countries, which include the need to manage crises, end conflicts, establish stability and security, gain the support of global powers, consider different perspectives of new leaders, empower younger generations of leaders, and respond to generational changes. The third dimension involves common interests between Israel and the Arab states, such as addressing environmental and energy challenges, enhancing intelligence and security cooperation, dealing with political changes in the Middle East, navigating regionalism and globalization, and responding to the influence of major powers. Moreover, the process of integration between Israel and the Arab states has been gradual and multifaceted. It began with non-sensitive, non-security areas and expanded into more sensitive and security-related domains as trust developed over time. The resulting integration is both multi-layered and multi-level, encompassing individual-national, non-governmental, and governmental aspects. What began as covert and informal integration has evolved into open and official integration. This growing integration has several security implications for Iran. These include the weakening of the resistance front traditionally led by Iran, increased regional encirclement and pressure on Iran, and a redefinition of the Middle East's security architecture alongside the diminishing influence of Iran.

Conclusion

Given the absence of a shared identity, incongruent social and political structures, conflicts, and political complexities that have historically hindered integration in the Middle East, the establishment of sustained and multidimensional integration between Israel and the Arab states holds significant importance. First, this integration has advanced mutual interests and deepened interdependence between the parties. Second, it has fostered alliance and unity in the face of common threats. Third, it has increased political and security pressure on Iran, presenting new challenges to its position in the region. In addition, analyzing the development of integration between Israel and the Arab states serves several critical functions. It underscores the importance of recognizing integration trends in the Middle East as a foundation for strategic policymaking and management, as well as a guide for shaping appropriate foreign policy. This analysis highlights the profound effect of integration and interdependence in promoting peace and removing barriers to common goals. Finally, it illustrates how regionalism and globalization influence the integration process, offering valuable insights for foreign policy decision-makers. By understanding these forces, policymakers can better leverage the integration mechanism in ways that align with their strategic environment and help achieve national interests.

Keywords: Peace, Integration, Interdependence, Threat Balance, Israel, Arabs, Iran

بررسی علل و روند همگرایی اسرائیل و اعراب و پیامدهای امنیتی آن برای ایران

استادیار گروه روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، ایران

ارشد شیر نوریان ^{ID}

دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، ایران

امیر قیاسی * ^{ID}

چکیده

از زمان تأسیس اسرائیل، طیفی از رخدادها نظیر جنگ، منازعه، اتحاد و ائتلاف گرفته تا آتش‌بس، مذاکرات و توافقنامه‌های متعدد صلح دو یا چندجانبه و در نهایت وابستگی متقابل و همگرایی به روابط اسرائیل و اعراب شکل داده است. بررسی عمیق این رخدادها فرایندی از منازعه و جنگ به صلح و همگرایی را متجلی می‌سازد، روندی حائز اهمیت که دیدگاه‌های بسیاری از اندیشمندان روابط بین‌الملل و سیاستمداران را به چالش کشیده است. بنابراین با توجه به درهم تنیدگی و پیچیدگی روابط بین‌الدولی در خاورمیانه، پاسخ به سه مسأله علل همگرایی، چگونگی همگرایی و چیستی پیامدهای امنیتی همگرایی اسرائیل و اعراب برای ایران بسیار مهم و نیازمند بررسی علمی است که محورهای اصلی این پژوهش را نیز شکل داده است. نتایج حاصل از این پژوهش که براساس رویکردی تحلیلی - تبیینی و با اتکاء بر روش تحلیل روند انجام شده است، نشان می‌دهد که عوامل سه وجهی محدودیت‌های راهبردی اسرائیل، الزامات و خواست کشورهای عربی و الزامات مشترک، صلح و همگرایی بین دو طرف را به صورت همزمان ایجاد کرده است. فرایند همگرایی به صورت تدریجی، چندبعدی، رسمی، عمیق و چندسطحی توسعه و تکامل یافته است که مهمترین پیامدهای امنیتی آن برای ایران تضعیف جبهه مقاومت به رهبری ایران، محاصره و موازنه تهدید ایران و بازتعریف ساختار امنیتی منطقه و تضعیف نقش ایران در این ساختار بوده است..

واژگان کلیدی: اسرائیل، اعراب، نوکارکردگرایی، صلح، همگرایی.

مقدمه

تاریخ روابط اعراب با اسرائیل از بدو تأسیس (۱۹۴۸) دارای طیفی از رخدادهای مانند جنگ، بحران، درگیری و تنش تا تلاش فزاینده برای آتش‌بس، تنش‌زدایی و صلح بوده است که علاوه بر پیامدهای سیاسی، نظامی و امنیتی برای دو طرف و خاورمیانه، بستر مداخله قدرت‌های بزرگ و فرامنطقه‌ای را نیز فراهم ساخته است. از این‌رو موضوع اسرائیل و اعراب هم در چارچوب جنگ و منازعه و هم در قالب تنش‌زدایی، مذاکرات و فرایند صلح و همگرایی دارای ابعاد فراتر از مسائل منطقه و حائز اهمیت در ابعاد بین‌المللی است که سه وجه از مسائل یعنی مسئله اسرائیل-فلسطین، اسرائیل-اعراب، اسرائیل و دیگر مخالفان آن و همچنین مسئله مداخله قدرت‌های بزرگ را در بر گرفته است. این ویژگی در تاریخ روابط اسرائیل و اعراب در کنار ساختارهای امنیتی پیچیده خاورمیانه این نگرش را تقویت کرده بود که صلح و همگرایی میان اسرائیل و اعراب و به‌طور کلی در منطقه خاورمیانه فرایندی غیرممکن و یا حداقل بسیار سخت و شکننده است، برداشتی که بیش از نیم قرن بر تفکر بسیاری از تحلیلگران حوزه سیاسی و بین‌الملل و رهبران و سیاستمداران غلبه داشته است. با این حال با وجود فراز و نشیب‌های متعدد در روابط اسرائیل و اعراب، نمای عینی و ملموس این وضعیت چندگانه و پیچیده، فرایندی از جنگ و منازعه به سمت صلح و همگرایی بوده است.

نکته مهم در مطالعه پیشینه روابط اسرائیل و اعراب این است که در کنار جنگ، منازعه و تقابلات سیاسی، نظامی و امنیتی؛ همواره مذاکره برای تنش‌زدایی و همچنین انعقاد موافقتنامه‌های صلح وجود داشته و این اقدامات در دهه اخیر روندی فزاینده به خود گرفته که نقطه عطف آن در پیمان ابراهیم^۱ در سال ۲۰۲۰ م متجلی شد. روندی که در آن صلح و همگرایی بر جنگ و منازعه طولانی مدت چیره شده و اتحاد و ائتلاف‌های سیاسی، نظامی و امنیتی اعراب و دیگر کشورهای متحد علیه اسرائیل را به اتحاد و ائتلاف سیاسی، نظامی

۱. پیمان ابراهیم مجموعه‌ای از بیانیه‌های مشترک عادی‌سازی روابط بین اسرائیل و امارات متحده عربی و سپس بحرین، سودان و مراکش با میانجیگری ایالات متحده است که از ۱۵ سپتامبر ۲۰۲۰ م اجرایی گردید.

و امنیتی با اسرائیل علیه دشمن مشترک تبدیل کرده و الگوهای دوستی و دشمنی در منطقه را نیز متحول کرده است.

این روند و رخدادها مسائل مهمی را مطرح کرده است که اصلی‌ترین پرسش‌های این پژوهش نیز محسوب می‌شود، اینکه مهمترین علل تغییر روندها از جنگ و منازعه به صلح و همگرایی بین اسرائیل و اعراب چه بوده است؟ فرایند صلح و همگرایی بین دو طرف چگونه تجلی یافته است؟ و این همگرایی چه پیامدهای امنیتی برای ایران داشته است؟ فرضیه‌های پژوهش این است که عوامل سه وجهی محدودیت‌های راهبردی اسرائیل، الزامات و خواست کشورهای عربی و الزامات مشترک، صلح و همگرایی بین دو طرف را به صورت همزمان شکل داده است.

فرایند همگرایی به صورت تدریجی، چندبعدی، رسمی، عمیق و چندسطحی توسعه و تکامل یافته است که مهمترین پیامدهای امنیتی آن برای ایران تضعیف جبهه مقاومت به رهبری ایران، محاصره و موازنه تهدید و بازتعریف ساختار امنیتی منطقه و تضعیف نقش تهران در این ساختار بوده است. در این پژوهش ضمن بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط با موضوع، روش و چارچوب نظری پژوهش تشریح شده است. سپس به اختصار تاریخچه روابط و روند صلح اسرائیل و اعراب بیان شده و در ادامه مهمترین علل همگرایی اسرائیل و اعراب، چگونگی این همگرایی و نیز پیامدهای امنیتی آن برای ایران بررسی شده است. لازم به ذکر است با وجودی که روند همگرایی اسرائیل با اکثریت کشورهای عربی شکل گرفته و در حال توسعه و تسری است، اما در این پژوهش به دلیل محدودیت نگارش، برخی از کشورهای عربی از جمله عراق، کویت، سوریه و الجزایر مورد بررسی قرار نگرفته است که البته این به معنی نبود همگرایی بین آنها و اسرائیل نیست.

پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش‌ها به زبان فارسی و انگلیسی نشان‌دهنده تلاش بسیار در بررسی مسائل پیرامون جنگ و صلح بین اسرائیل و اعراب است. اندک پژوهش‌های فارسی نه بر روند همگرایی بین اسرائیل و اعراب، بلکه بر علل صلح بین آنها و پیامدهای آن برای ایران

متمرکز بوده‌اند. برای مثال نویدی‌نیا و مرادی کلارده (۱۴۰۰) همکاری طرفین برای مقابله با ایران را به عنوان دشمن مشترک، عامل نزدیکی دوطرف ذکر نموده‌اند.

زیبایی، نصیری و رستمی (۱۴۰۰) تقابل با ایران، عدم شکل‌گیری رژیم امنیتی پایدار در منطقه، رشد گروه‌های رادیکال، گسترش نفوذ آمریکا و ایجاد نظم پساداعشی در غیاب ایران را از جمله پیامدهای عادی‌سازی روابط اعراب و اسرائیل دانسته‌اند.

رضایی و شریعتی (۱۴۰۱) و پیری و معتضدراذ (۱۴۰۱) در استدلالی مشابه، نزدیکی اسرائیل و اعراب را در راستای موازنه‌سازی علیه ایران ذکر کرده‌اند. عادی‌سازی روابط اسرائیل و اعراب با هدف مهار ایران و ناتوانی دوطرف در دستیابی به موازنه و تشکیل اتحادی قوی علیه ایران، محور پژوهش آدمی و همکاران (۱۳۹۷) و ایجاد موازنه و توازن منابع علیه ایران به عنوان مهمترین عامل نزدیکی عربستان و اسرائیل در پژوهش حاجی‌یوسفی و نعمتی (۱۳۹۸) ذکر شده است.

در پژوهش‌های انگلیسی زبان نیز رفتار تجدیدنظرطلبانه ایران (Traub et al., 2023)، مدل جذاب مدیریت مخالفان داخلی و خارجی توسط اسرائیل برای اعراب و جلوگیری از بازگشت احتمالی ایالات متحده به منطقه به واسطه احیای مذاکرات برجام (Fakhro & Baconi, 2022) و تصمیم منطقی اعراب در راستای دستیابی به منافع ملی و ایجاد اتحاد دفاعی - امنیتی علیه ایران (Ahmadi & Bumi, 2022) به عنوان علل نزدیکی دوطرف ذکر شده است. بنابراین همانگونه که ذکر شد، پیشینه پژوهش‌ها متمرکز بر علل نزدیکی و پیامدهای عادی‌سازی روابط بوده است و هیچ‌یک فرایند همگرایی، علل همگرایی و روند همگرایی را آنگونه که گویای الگو و ویژگی‌های همگرایی بین طرفین باشد را بررسی نکرده‌اند. بنابراین خلاءهای مطالعاتی تحقیقات پیشین در بررسی علمی علل و روند همگرایی، عدم تجزیه و تحلیل فرایند همگرایی و اینکه این فرایند چگونه و در چه سطح و گستره‌ای ایجاد شده است، عاملی بر ضرورت انجام این پژوهش و الزامی برای دستیابی به پاسخ برخی پرسش‌ها و ابهامات در این رابطه بوده است.

روش پژوهش

این پژوهش، نوعی پژوهش کیفی و مبتنی بر اصول کیفی روش تحلیل روند^۱ است که با رویکردی تحلیلی - تبیینی انجام شده است. در این پژوهش به نیز اتکاء شده است. تحلیل روند، روشی به منظور جمع‌آوری اطلاعات و تلاش برای شناسایی یک الگو یا روند مشخص بر اساس این اطلاعات است. اگرچه تحلیل روند بیشتر در مطالعات آینده‌پژوهی استفاده می‌شود، اما از آن برای بررسی رویدادهای گذشته [و حال] نیز بهره می‌گیرند (Tochukwu, 2015: 3). روندها که الگوهای تغییر واقع شده در طول زمان را روایت می‌کند، مبنایی مهم و قابل اتکا برای مطالعات و بررسی علمی پدیده‌هاست.

در روش تحلیل روند از طیفی از ابزارها و معیارهای سنجش استفاده می‌شود که یک سر این طیف معیارهای کمی و سر دیگر آن معیارهای کیفی و تاریخی است. شیوه‌های کیفی و تحلیل‌های تاریخی می‌تواند به شناخت روابط علی و معلولی کمک نموده (کاظمی، صادقی و نیکونهاد، ۱۳۹۷: ۲۱۵-۱۱۳) و درک عمیقی از روندها و الگوهای آن ارائه دهد. همچنین این پژوهش با توجه به اهدافی که دنبال می‌کند از ماهیتی کاربردی نیز برخوردار است چراکه با بررسی محورهای بسیار مهم، مصادیق عینی و ابعاد قابل اتکا در فرایند همگرایی فرصت‌های متعدد اقدام، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در عرصه سیاسی، منطقه‌ای و بین‌المللی را عیان می‌سازد. داده‌ها و اطلاعات پژوهش نیز به روش کتابخانه‌ای و با مطالعه پیشینه پژوهش‌ها و تحقیقات علمی متعدد، مطالعه تاریخ روابط اسرائیل با اعراب و کشورهای منطقه و نیز مناسبات این کشورها با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و نقش آنان در فرایند جنگ، صلح و همگرایی اسرائیل و اعراب گردآوری شده است.

مبنای نظری؛ نوکارکردگرایی

نوکارکردگرایی^۲ در کنار نظریات فدرالیسم، کارکردگرایی و ارتباطات در چارچوب نظریه‌های همگرایی و به‌طور خاص در قالب نظریات همگرایی منطقه‌ای ارائه شده است.

1. Trend Analysis
2. Neofunctionalism

این نظریه برای اولین بار در اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰م توسط ارنست هاس^۱ (۱۹۵۸) و لئون لیندبرگ^۲ (۱۹۶۳) تدوین شد (Niemann et al, 2019: 2-8) و تلاشی نظری برای توضیح و تحلیل تأسیس و عملکرد جامعه زغال سنگ و فولاد اروپا^۳ و جامعه اقتصادی اروپا^۴ با ادغام مکانیسم‌های نظریه کارکردگرایی با اهداف نظریه فدرالیسم بود (Niemann, 2016: 131).

نوکارکردگرایی برخلاف نظریه فدرالیسم که همگرایی را صرفاً یک پدیده سیاسی می‌پندارد تلفیقی از دو نظریه فدرالیسم و کارکردگرایی است؛ مستلزم تصمیم‌گیری سیاسی نخبگان در سطح ملی است و در آن کشورها تصمیم می‌گیرند که به صورت رسمی و بر اساس یک قانون اساسی، حاکمیت خود را به یک واحد سیاسی منطقه‌ای فدرال تفویض کنند و همچنین فراتر از نظریه کارکردگرایی که همگرایی منطقه‌ای را غیرسیاسی و دارای ماهیتی غیرسیاسی و کارکردی می‌داند. این نظریه بر آن است که با سازوکارها و ابزارهای کارکردی می‌توان به هدف فدرالی همگرایی منطقه‌ای در قالب یک جامعه سیاسی و نهاد فوق ملی منطقه‌ای دست یافت. در این رویکرد بر عوامل و عناصر اقتصادی، اجتماعی و تکنولوژیک تأکید می‌شود که تغییر و تحولات سیاسی مبتنی بر همگرایی را به بار می‌آورد. در این رویکرد، همگرایی منطقه‌ای نه از حوزه سیاسی بلکه از حوزه‌های رفاهی و کارکردی آغاز می‌شود و به حوزه‌های سیاسی تسری می‌یابد. نوکارکردگرایی برخلاف کارکردگرایی بر تعامل سیاست و اقتصاد تأکید دارد و بر آن است زمانی که همگرایی آغاز می‌شود حکومت‌های ملی کنترل خود بر آن را از دست می‌دهند و همگرایی روند تکاملی خود را می‌پیماید (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۱۱۶-۱۱۴).

همچنین نوکارکردگرایی با رد دولت‌ها به عنوان بازیگران اصلی در فرایند همگرایی بر مؤلفه کثرت‌گرایی تأکید دارد که در آن طیف وسیع (و فزاینده‌ای) از بازیگران خصوصی را نیز مدنظر دارد؛ انجمن‌ها، جنبش‌های اجتماعی، احزاب سیاسی و شرکت‌هایی که ممکن

1. Ernst B. Haas

2. Leon Lindberg

3. European Coal and Steel Community (ECSC)

4. European Economic Community (EEC)

است نقش مهمی در هر دو سطح ملی و فراملی ایفا کنند. همچنین نوکار کردگرایی هم بر نقش نخبگان غیردولتی و هم بر نقش نخبگان دولتی تأکید دارد (Niemann et al., 2019: 6).

هاس بر آن است که آنچه همگرایی را پیش می‌برد، فعالیت نخبگان مربوطه در بخش‌های دولتی و خصوصی است. نخبگانی که اساساً به‌خاطر دلایل عمل‌گرایانه و نه نوع‌دوستانه به حمایت از همگرایی می‌پردازند. نخبگانی که تصور می‌کنند با فعالیت در سازمان‌های فراملی به منافع دست می‌یابند، احتمالاً می‌کوشند تا نخبگان همفکر خود را در سطح بین‌المللی بیابند. در این رویکرد فعالیت‌های دولتی معطوف به قدرت می‌تواند به کنش‌های معطوف به رفاه تبدیل شد و وقتی که بازیگران دریافتند که منافع آنها هنگامی به بهترین نحو تأمین می‌شود که به یک سازمان بزرگتر سر بسپارند، آنگاه فرایند فراگیری و اقتباس به همگرایی کمک خواهد کرد. از این‌رو درس‌هایی که از همگرایی در بخش کارکردی فراگرفته می‌شود، در بخش‌های دیگر نیز بکار گرفته شده و نهایتاً سیاست بین‌الملل را دگرگون می‌کند. بنابراین آنچه برای همگرایی تعیین‌کننده است سیاسی شدن تدریجی اهداف بازیگران است، یعنی اهدافی که در ابتدا فنی یا غیر مجادله‌انگیز تلقی می‌شوند، بنابراین بازیگران بدین خاطر خصلتی سیاسی می‌یابند که در قبال اهداف فنی اولیه خود با هم توافق می‌کنند که تمام ابزارهایی را که برای دستیابی به آن اهداف مناسب شناخته می‌شود را مدنظر قرار دهند (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۸۸: ۶۷۴-۶۷۵).

در این نظریه فرایند تسری از اهمیت بالایی برخوردار است، بدین صورت که فرایند همگرایی که در حوزه‌های غیرسیاسی (فنی و کارکردی) آغاز شده است، به دیگر حوزه‌ها تسری می‌یابد. به عبارت دیگر همگرایی و همکاری که در یک حوزه ایجاد شده است، شرایط و انگیزه‌هایی را برای همکاری و ادغام در دیگر حوزه‌ها و نیز حوزه سیاستی دیگر ایجاد می‌کند، از این‌رو در نتیجه این تسری و به واسطه درگیر شدن نخبگان سیاسی و نیز بازیگران دولتی به دلیل فشار نخبگان غیردولتی و بخش‌های خصوصی، این فرایند خصیصه سیاسی پیدا می‌کند و همچنین همگرایی در حوزه‌های سیاسی نیز رخ می‌دهد و زمینه را برای افزایش، توسعه و تکامل همگرایی فراهم می‌کند (Niemann et al., 2019: 8-).

10). بنابراین به طور کلی بر اساس نظریه نوکارکردگرایی، همگرایی منطقه‌ای بر سه اصل منطق تسری، سیاسی شدن و برون‌گرایی تداوم، توسعه و تکامل می‌یابد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۶: ۱۱۶). بنابراین با بررسی روند همگرایی اسرائیل و اعراب از منظر نظریه نوکارکردگرایی و تأملی انطباقی بین ویژگی‌های این همگرایی با اصول و مؤلفه‌های نوکارکردگرایی، همپوشانی‌های بسیاری را می‌توان مشاهده نمود، نظیر فرایندی بودن همگرایی، شروع همگرایی از حوزه‌های فنی و کارکردی، موضوع تسری همگرایی به حوزه‌های سیاسی و سپس امنیتی و توجه به کثرت‌گرایی و نقش بازیگران و نخبگان دولتی و غیردولتی از منظر نوکارکردگرایی که بسیاری از آنها با ویژگی‌های همگرایی اسرائیل و اعراب منطبق است که در بخش مربوطه به بررسی فرایند همگرایی اسرائیل و اعراب به طور مفصل مورد بررسی قرار گرفته است.

تاریخچه روابط و روند صلح اسرائیل و اعراب

مواجهه اعراب با اسرائیل پس از تأسیس (۱۹۴۸م) در پی سلسله رخدادهای بیانیه بالفور (۱۹۱۷م)، تصمیم سازمان ملل و تصویب قطعنامه ۱۸۱ تقسیم فلسطین (۱۹۴۷م)، تشکیل دو دولت عربی و یهودی و تعیین بیت‌المقدس تحت حاکمیت بین‌المللی، با منازعه و جنگ‌های دوجانبه فلسطین و اسرائیل و جنگ‌های چندجانبه اعراب و اسرائیل نظیر جنگ‌های ۱۹۴۸م تا ۱۹۴۹م، جنگ سوئز (۱۹۵۷م)، جنگ شش روزه (۱۹۶۷م) و جنگ یوم کیپور (۱۹۷۳م) همراه بود. منازعاتی که در استمرار دهه‌ها نه تنها در آن نشانه‌ای از مصالحه وجود نداشت، بلکه به واسطه ائتلاف اعراب و فقدان عمق استراتژیک اسرائیل در حال تشدید بود (عباسی، قیاسی و باباجانی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۷۷-۱۷۵). با این حال دستیابی اسرائیل به سلاح هسته‌ای در سال‌های ۱۹۷۹-۱۹۷۸م در رأس سلسله علت‌های دیگر، وضعیت و معادلات را دگرگون ساخت و گسستی عمیق در اتحاد و ائتلاف اعراب با هدف تأمین امنیت و بقای خود ایجاد کرد و بستر ساز تجدیدنظر در راهبردهای سیاسی، امنیتی و نظامی اعراب علیه اسرائیل و ایجاد مصالحه و انعقاد قراردادهای صلح کمپ دیوید بین مصر و اسرائیل (۱۹۷۹م)، پیمان صلح مادرید (۱۹۹۱م) و صلح اسلو (۱۹۹۳م) بین فلسطین و اسرائیل و پیمان صلح وادی عربیه (۱۹۹۴م) بین اردن و اسرائیل شد و جنگ‌های ائتلافی

اعراب با اسرائیل را ابتدا به انتفاضه اول (۱۹۸۷م) و سپس به انتفاضه دوم (۲۰۰۰م) تقلیل داد.

وقایعی همچون صلح موقت (۲۰۰۲م) با فلسطین، کنفرانس آنابولیس (۲۰۰۷م) و مذاکرات صلح با محوریت باراک اوباما (۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴) فرایند تنش‌زدایی را تسریع نمود که این فرایند، اقدامی موفقیت‌آمیز برای اسرائیل در برداشتن گام نخست در جهت صلح ناقص با اعراب (صلح با حلقه اول همسایگان عرب) بود. ثمره مهم انعقاد هر پیمان صلح، ایجاد فرصت‌هایی برای نزدیکی طرفین و مهیا شدن بستر همکاری و همگرایی بود، نظیر شکل‌گیری همکاری تجاری، فرهنگی، علمی و پزشکی بین اسرائیل و مصر به واسطه پیمان صلح کمپ دیوید (Keynan & Shoham, 1998: 182)، همکاری اسرائیل و اردن در حوزه اقتصادی و حذف تحریم‌ها پس از انعقاد پیمان صلح وادی عربی (Piazza, 2008: 29)، همکاری‌های زیست‌محیطی با تأسیس سازمان اکوپیس^۱ (Light, 2020: 8) و نیز ایجاد همکاری‌های اقتصادی اسرائیل و فلسطین به واسطه توافق اسلو که چهار ماده از هفت ماده آن در رابطه با همکاری‌های اقتصادی (Murphy, 1996: 71) بود.

اعتمادسازی تدریجی اسرائیل و اعراب و توسعه همکاری‌های دو و چندجانبه در قالب محرک‌های داخلی و تلاش رؤسای جمهور پیشین ایالات متحده و ابتکار عمل ترامپ در قالب محرک خارجی، زمینه گام دوم صلح^۲ (صلح با حلقه دوم همسایگان عرب) و انعقاد پیمان ابراهیم (۲۰۲۰م) را فراهم ساخت. مطالعه تاریخ روابط و بررسی چگونگی و سطح همکاری‌های مشترک اسرائیل و اعراب در حل بحران‌های پیرامونی، این موضوع را به‌خوبی نشان می‌دهد که فرایند صلح و همگرایی بین اسرائیل و اعراب به‌عنوان نوعی همگرایی منحصربه‌فرد در خاورمیانه، فرایندی تدریجی، تکاملی و همزمان با فرایند صلح

۱. Eco Peace یک سازمان منطقه‌ای صلح‌ساز زیست‌محیطی در خاورمیانه است که اردنی‌ها، فلسطینی‌ها و اسرائیلی‌ها را برای ارائه راه‌حل‌های مشترک برای حل بحران‌های زیست‌محیطی و کمبود آب منطقه گرد هم آورده است.

۲. از منظر نگارندگان، صلح کامل اسرائیل و اعراب در سه گام و مرحله: گام اول انعقاد صلح کمپ دیوید با مصر (۱۹۷۹)، صلح مادرید (۱۹۹۱) و صلح اسلو (۱۹۹۳) با فلسطین و صلح وادی عربی (۱۹۹۴) با اردن، گام دوم با پیمان ابراهیم (۲۰۲۰) با امارات متحده، بحرین، سودان و مراکش و گام سوم، صلح با عربستان به‌عنوان کشور عرب تأثیرگذار در جهان عرب ایجاد خواهد شد.

بوده است. این فرایند منجر به اعتمادسازی از سوی طرفین بخصوص از سوی اسرائیل، افزایش سطح همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای و وابستگی متقابل و پیچیده در حوزه‌های مختلف شده است که بسترهایی را نیز برای تقویت همگرایی و ایجاد صلح کامل (صلح با عربستان و دیگر کشورهای عربی باقیمانده) مهیا کرده است.

علل همگرایی اسرائیل و اعراب

ایجاد همگرایی و تقویت جریان‌های همگرا بین اسرائیل و اعراب دارای علل متعددی است. این علل در یک دسته‌بندی سه وجهی شامل محدودیت‌های راهبردی اسرائیل، تمایل کشورهای عربی و الزامات مشترک اسرائیل و اعراب قابل بررسی است.

الف) محدودیت‌های راهبردی اسرائیل

اسرائیل از بدو تأسیس تا به امروز به لحاظ برخی عوامل، نیاز حیاتی به توسعه روابط و همگرایی با کشورهای منطقه از جمله کشورهای پیرامونی و همسایه عرب داشته است، فقدان عمق استراتژیک، ضعف ارتباطی و انزوای منطقه‌ای سه محدودیت مهم راهبردی است که اسرائیل را به سمت همگرایی با اعراب سوق داده است.

* فقدان عمق استراتژیک

مساحت کم (۱۴۵/۲۲ کیلومتر مربع) و محصور بودن توسط اعراب تا چندین دهه پس از تأسیس، مهمترین چالش سیاسی، امنیتی و نظامی اسرائیل بود که حتی تا پیش از شروع روند صلح با برخی از همسایگان، اسرائیل را در حفظ امنیت و تأمین کالا و منابع مورد نیاز با بحران مواجه کرده بود. ضعف ژئواستراتژیکی و سرزمین کوچک و کمبود منابع طبیعی تا کشف محدود گاز طبیعی در آب‌های منطقه انحصاری اقتصادی طی دهه گذشته و برقراری روابط محدود با برخی همسایگان از جمله مصر و اردن (Rubin, 2022) از مهمترین چالش‌های اسرائیل بود. این موقعیت سبب شد تا راهبردهایی نظیر افزودن عمق استراتژیک، رفع حصر توسط اعراب و برقراری روابط با دیگر کشورها در اولویت سیاست خارجی اسرائیل قرار گیرد که بخشی از این راهبردها در قالب دکترین اتحاد پیرامونی

(اتحاد با ایران، ترکیه، اتیوپی و کردهای شمال عراق و سوریه) توسط دیوید بن گوریون در بدو تأسیس برای محاصره اعراب، توازن تهدید اعراب و کاهش پیامدهای ضعف استراتژیکی و ژئوپلیتیکی عملیاتی شد (عباسی، قیاسی و باباجانی پور، ۱۳۹۲: ۱۹۴) و بخشی دیگر در قالب تنش زدایی و صلح، بهبود روابط، توسعه همکاری و ایجاد جریانهای همگرا با اعراب استمرار یافت.

* ضعف ارتباطی

محصور شدن اسرائیل از شمال به لبنان، از شمال شرق به سوریه، از شرق و جنوب شرقی به اردن، از جنوب و جنوب غربی به مصر و از غرب به دریای مدیترانه- که در آن با لبنان در تعیین مرزهای دریایی (Shibley, 2016: 8-9) و در جنوب آن با مصر بر سر منابع انرژی (Antreasyan, 2013: 30) اختلاف و تعارض دارد- مسیرهای ارتباطی اسرائیل با منطقه و جهان را از بین برده و چالش ارتباطی مهمی برای آن ایجاد کرده است. اسرائیل فاقد هرگونه مسیر زمینی با کشورهای غیرعرب است و در مسیر دریا نیز با چالش ناامنی خصوصاً در زمان خصومت اعراب و در پی جنگهای دهه ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۰م روبرو بوده است. محدودیت و کمبود منابع داخلی و ضرورت تأمین نیازهای اساسی که وابستگی شدید اسرائیل به واردات کالا و تأمین منابع از طریق مسیرهای ارتباطی زمینی و دریایی را موجب شده است با وضعیت موجود اسرائیل در دستیابی و دسترسی به مسیرهای ارتباطی تعارض دارد. با این حال اگرچه از اواخر دهه ۱۹۸۰م این چالش کمتر شده است، اما به طور کامل رفع نشده و همین موضوع، عاملی مهم و مؤثر در اتخاذ راهبردهای کلان اسرائیل برای پیگیری فرایند تنش زدایی، صلح سازی (Rubin, 2022) و همکاری و همگرایی در منطقه بوده است.

* انزوای منطقه‌ای

انزوای اسرائیل در میان سرزمینهای عربی- اسلامی تحت تأثیر ائتلاف اعراب تا حدود ۳ دهه بعد از تأسیس و سپس ائتلاف جمهوری اسلامی ایران، سوریه، حزب الله لبنان، فلسطین و برخی کشورهای عربی از دهه ۱۹۸۰ شدت یافت. این انزوا هم با روحیه ملت یهود که

از نقاط مختلف جهان برای تشکیل دولت یهود به اسرائیل مهاجرت نموده‌اند و هم با اصول سیاست خارجی و ایدئولوژی سیاسی اسرائیل در تضاد بود (Craig, 2004) و منجر به اتخاذ راهبرد خروج از انزوا از طریق افزایش نقش آفرینی در منطقه شد. اسرائیل در این راهبرد با نشان دادن خود به عنوان یک متحد قابل اعتماد در شرایط بحران و موقعیت‌های استراتژیک منطقه و اتحاد و همکاری امنیتی با بحرین، امارات متحده عربی، عربستان (Black, 2019: 4)، آذربایجان (Bahgat, 2010: 410)، ترکیه و برخی دیگر از کشورهای منطقه در قبال ایران، حزب الله لبنان، دولت سوریه و اخوان المسلمین تا حدودی موفق عمل کرد. اگرچه به موازات آن همکاری با اتحادیه اروپا و امریکا تا حدی اسرائیل را از انزوا خارج کرده است، اما اسرائیل آن را موقتی می‌داند و درصدد است به صورت دائمی از انزوا خارج شود. این فرایند بدون همکاری و همگرایی با همسایگان عرب ممکن نخواهد بود، روندی که اسرائیل از زمان صلح کمپ دیوید (۱۹۷۹) آغاز کرده و با برقراری روابط و ایجاد همگرایی و وابستگی متقابل با اعراب و برخی از بازیگران منطقه پیش برده است.

تصویر شماره ۱- موقعیت جغرافیایی اسرائیل و همسایگان عرب

منبع: نگارندگان

ب) الزامات و خواست کشورهای عربی برای ایجاد همگرایی

علاوه بر الزامات و خواست اسرائیل، عواملی نیز از سوی اعراب در این همگرایی نقش داشته است. مهمترین این عوامل عبارتند از:

* مدیریت بحران، خاتمه جنگ‌ها، ایجاد ثبات و امنیت

یکی از رخدادهای مهم و اثرگذار بر سیاست خارجی اعراب در قبال اسرائیل که منجر به تجدیدنظر راهبردی اعراب خصوصاً مصر و اردن در قبال اسرائیل، خاتمه جنگ‌های ائتلافی، انعقاد پیمان‌های صلح و از بین رفتن ائتلاف نظامی، امنیتی و سیاسی اعراب علیه اسرائیل شد، دستیابی اسرائیل به سلاح هسته‌ای در سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۷۹ بود. رخدادی که در صورت ادامه ائتلاف ضد اسرائیلی، تداوم جنگ‌ها و عدم تجدیدنظر در راهبردهای مقابله با اسرائیل، خطر جنگ هسته‌ای یکجانبه را افزایش داده و امنیت و بقای کشورهای عربی را به مخاطره می‌انداخت. بنابراین محاسبات راهبردی اعراب، رفتار عقلانی مبتنی بر هزینه - فایده و غیرضروری دانستن تداوم جنگ‌های ائتلافی منجر به کاهش تنش‌ها و خاتمه جنگ‌های ائتلافی شد (Colby, 2013: 55) و منازعات را به سطحی دوجانبه اسرائیلی- فلسطینی کاهش داد. این وضعیت الزاماتی را نیز برای اعراب ایجاد کرد که پیش زمینه‌ای مهم برای خاتمه جنگ‌های ائتلافی در گام نخست و اعتمادسازی و همگرایی تدریجی در گام‌های بعدی را فراهم کرد.

* جلب حمایت قدرت‌های بزرگ

ارتقای جایگاه و نقش آفرینی اسرائیل به واسطه حمایت‌های ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا و دیگر هم‌پیمانان منطقه‌ای (ایران تا وقوع انقلاب اسلامی، ترکیه و کردهای شمال عراق)، افزایش متحدان فرمانطقه‌ای اسرائیل نظیر آذربایجان و برخی کشورهای قفقاز و آسیای مرکزی پس از فروپاشی شوروی و افزایش حضور و نفوذ ایالات متحده آمریکا در منطقه در پی وقایعی نظیر حمله به عراق و افغانستان، بهار عربی، موضوع هسته‌ای و مهار ایران موجب شد تا اعراب از جمله مصر، اردن، عربستان، قطر و امارات متحده عربی نیز به موازات چشم‌اندازهای آتی خود برای افزایش جایگاه منطقه‌ای، حمایت قدرت‌های

بزرگ از جمله ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا را ضروری قلمداد نمایند. فرایندی که لازمه آن تنش‌زدایی و ایجاد روابط دوستانه و همکاری و همگرایی با مهمترین متحد ایالات متحده در منطقه یعنی اسرائیل بوده است. تمایل اعراب در حمایت غرب از آنان و پذیرش میانجیگری ایالات متحده در چند مرحله در صلح مصر، صلح کمپ دیوید، صلح اسلو و ... از نمونه‌هایی است که تمایل و رغبت اعراب به حمایت ایالات متحده (Keynan & Shoham, 1998) و دیگر کشورهای اروپایی را نشان می‌دهد. این رغبت و تمایل تحت تأثیر عواملی نظیر تضادها و چندگانگی راهبردی و امنیتی بین سران کشورهای عرب، از اولویت خارج شدن دفاع از فلسطین، خروج تدریجی از ائتلاف ضداسرائیلی و پیش‌دستی در برقراری روابط با اسرائیل تشدید شد و همکاری امنیتی-اطلاعاتی با اسرائیل و حامیان آن یعنی ایالات متحده و اتحادیه اروپا (Pollack, 2002: 80-85) را به یک ضرورت [راهبرد] تبدیل نمود. ضرورتی که با راهبرد صدور انقلاب ایران، شکل‌گیری ائتلاف ایران، سوریه، حزب‌الله لبنان و اخوان المسلمین و نگرانی اعراب از تشکیل هلال شیعی ملموس‌تر و واقعی‌تر شد و بستری مهم برای همکاری و همگرایی اعراب با اسرائیل و هم‌پیمانان آن ایجاد کرد.

✱ **اختلاف دیدگاه رهبران جدید، به قدرت رسیدن رهبران جوان و تغییر نسل**

عامل مؤثر دیگر در همگرایی اعراب و اسرائیل به قدرت رسیدن نسل‌های جدید رهبران در کشورهای عربی نظیر (حسنی مبارک ۱۹۸۱، طنطاوی ۲۰۱۱، مرسی ۲۰۱۲، منصور ۲۰۱۳ و سیسی ۲۰۱۴) در مصر، (ملک عبدالله دوم ۱۹۹۹) در اردن، (ملک فهد ۱۹۸۲، ملک عبدالله ۲۰۰۵، ملک سلمان ۲۰۱۵، محمد بن سلمان ولیعهد و نخست‌وزیر) در عربستان، (حمد بن عیسی آل خلیفه ۲۰۰۲) در بحرین، (شیخ محمد بن راشد آل مکتوم ۲۰۰۶ و محمد بن زاید آل‌نهیان ۲۰۲۲) در امارات متحده عربی، (تمیم بن حمد آل ثانی ۲۰۱۳) در قطر و (هیثم بن طارق آل سعید ۲۰۲۰) در عمان و تفاوت نگرش آنان نسبت به اسرائیل در مقایسه با رهبران پیش از خود است که بسیاری از راهبردها و سیاست‌های اعراب در قبال اسرائیل را تغییر داده است. نگرش و رویکرد رهبران جوان و جدید در مقایسه با اسلاف خود نظیر جمال عبدالناصر و انورسادات در مصر و ملک فیصل در

عربستان) و نقش آنان در ائتلاف نظامی علیه اسرائیل) یا شیخ زاید بن سلطان آل نهیان حاکم ابوظبی^۱ (با نگرش تهدیدزا بودن اسرائیل برای اعراب) بسیار متحول شده (Ulrichsen, 2016: 3) و به عاملی مهم در تغییر راهبردها و اصول سیاست خارجی اعراب نسبت به اسرائیل تبدیل شده است.

بسیاری از رهبران جوان نه اسرائیل را تهدید می‌پندارند نه حمایت از فلسطین را آرمان و رسالت دینی می‌دانند نه منازعه فلسطین و اسرائیل را موضوعی لاینحل قلمداد می‌کنند و نه ادامه تنش با اسرائیل را ضروری می‌دانند. آنان نه تنها اسرائیل را دشمن تلقی نمی‌کنند، بلکه ایجاد همکاری و همگرایی با آن را فرصتی استراتژیک برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای و راهبردی برای دستیابی به منافع ملی می‌دانند. نشانه‌های چنین تحولاتی در تغییر رویکرد در قبال اسرائیل از دهه ۲۰۰۰ نظیر ابتکار صلح عربی ولیعهد وقت عربستان در اجلاس سران اتحادیه عرب در بیروت (۲۰۰۲)، افزایش روابط تجاری بین اسرائیل و امارات پس از درگذشت شیخ زاید در نوامبر ۲۰۰۴ (Ulrichsen, 2016: 3)، اعلام ملک حمد پادشاه بحرین در سال ۲۰۰۸ مبنی بر بازگشت یهودیان بحرینی که به ایالات متحده و بریتانیا مهاجرت کرده بودند (Black, 2019: 26) و نقش محمد بن سلمان ولیعهد و نخست وزیر عربستان قابل مشاهده است. این نگرش‌ها در تغییر رویکرد رسانه‌ها نسبت به اسرائیل نظیر تلاش‌های ملک حسین و ملک عبدالله در روزنامه‌های اردن و انتشار اخبار مثبت درباره صلح با اسرائیل، خصوصاً در طول انتفاضه دوم (Wolfsfeld et al., 2007: 389) و رویکرد مثبت رسانه‌ها و وبسایت‌های عربستانی نظیر وبسایت ار تی عربیک^۲ در پوشش اخبار صلح و دیدارهای دیپلماتیک (Saudi & Burku, 2023: 1303) نیز تجلی یافته است.

۱. یکی از مهمترین اظهارات وی این بوده است که «سیاست توسعه‌طلبی اسرائیل و برنامه‌های نژادپرستانه اسرائیل، فضای حاکم بر پایتخت‌های کشورهای عربی خلیج فارس را در بر گرفته است، این موضوع سبب شده است تا هیچ کشور عربی از خطرات نبرد با صهیونیسم در امان نباشد مگر اینکه نقش خود را ایفا کند و مسئولیت خود را در مقابله با دشمن اسرائیلی بر عهده بگیرد».

همچنین در حال حاضر بیش از ۶۰ درصد جمعیت اعراب برای به یاد آوردن جنگ‌های ۱۹۶۷ و ۱۹۷۳ با اسرائیل بسیار جوان هستند و بسیاری از آنان این جنگ‌ها را بخشی از تاریخ باستانی می‌دانند. اغلب جوانان عرب وجود اسرائیل را به عنوان یک واقعیت پذیرفته‌اند و برقراری روابط با اسرائیل در حوزه‌های مختلف را ضروری می‌دانند (Charai, 2021: 1) که این مسأله عاملی مؤثر در ایجاد و تسریع همگرایی اسرائیل و اعراب بوده است.

پ) الزامات مشترک اسرائیل و اعراب برای همگرایی

همگرایی اسرائیل و اعراب علاوه بر علل یک‌جانبه، متأثر از عوامل و الزامات مشترکی است که مهمترین آنها عبارتند از:

* چالش‌های زیست‌محیطی و انرژی

بحران آب (خصوصاً آب شیرین) در اردن و بخش زیادی از سرزمین مصر (با سیستم آبیاری سنتی) و نیاز به انتقال و خرید از اسرائیل (Chenoweth & Al-Masri, 2021: 51) و مشکلات آبی حوزه شرق و جنوب شرق اسرائیل که در پی خشکسالی‌های اواخر دهه ۱۹۹۰ و تشدید آن در تابستان ۲۰۱۲ (Weinthal et al., 2015: 301) عمیق‌تر شده است، از جمله چالش‌هایی است که غلبه بر آن با اقدام یک‌جانبه میسر نبوده و همکاری‌های بین‌الدولی را اجتناب‌ناپذیر کرده است. همچنین کمبود منابع انرژی، نیاز فزاینده به منابع انرژی‌های نو و تجدیدپذیر در شرایط عدم موفقیت راهبردهای تنوع‌سازی منابع داخلی و قطع وابستگی به واردات انرژی در اسرائیل (Bahgat, 2005: 672) و واردات از کشورهای حوزه دریای خزر از جمله آذربایجان، قرقیزستان، گرجستان و ترکیه از طریق خط لوله‌های باکو-تفلیس-جیحان و باکو-تفلیس-ارزروم (Bahgat, 2010: 410)، ضمن ایجاد وابستگی شدید به واردات انرژی، اسرائیل را تا اواخر دهه ۱۹۷۰ مجبور به تأمین این نیازها از کشورهای دور نظیر مکزیک، نروژ و روسیه (به استثنای ایران) با صرف هزینه‌های چند برابری کرده بود. این عوامل در کنار هزینه‌بر بودن واردات از خاور و باختر دور و کشورهای فرامنطقه‌ای، سیاست خارجی و راهبردهای منطقه‌ای اسرائیل را برای

برقراری صلح، ایجاد همگرایی و برقراری روابط در حوزه‌های مختلف از جمله در حوزه منابع و انرژی با اعراب تحت تأثیر قرار داده است (Rubin, 2022)، از طرفی تشدید نیازهای انرژی کشورهای عربی نظیر وابستگی ۹۵ درصدی اردن به واردات برق و گاز (Chenoweth & Al-Masri, 2021: 51) و هزینه زیاد تأمین آن به روش حمل‌ونقل زمینی و دریایی (Albezuirat et al., 2018: 18-19)، نیاز شدید لبنان به منابع انرژی تجدیدپذیر، توسعه زیرساخت‌های تولید انرژی (Ruble & Nader, 2011: 2469) و فرسوده بودن شبکه برق این کشور (Julian et al., 2020: 420) و همچنین مشکلات مصر در تأمین برق، افزایش نیاز به انرژی‌های تجدیدپذیر و برق هسته‌ای (Comsan, 2010: 1813)، همکاری این کشورها با شرکت‌های بین‌الدولی (Ibrahim, 2021: 216) و همسایگان از جمله اسرائیل که از تکنولوژی فنی و عمرانی مدرن، دانش روز در سازه‌های عمرانی، فناوری و صنایع الکتریکی برخوردار است را اجتناب‌ناپذیر نموده است و سطوحی از همکاری و همگرایی دوسویه را ایجاد کرده است.

* همکاری اطلاعاتی - امنیتی

علی‌رغم تنش میان اسرائیل و اعراب، وقوع برخی رخدادها در خاورمیانه ضرورت‌هایی برای همکاری اطلاعاتی، امنیتی و نظامی ابتدا در سطحی بسیار ضعیف و موردی و سپس در سطحی گسترده‌تر ایجاد نمود. این ضرورت‌ها تا اواخر دهه ۱۹۸۰ ناشی از تقابل و چندگانگی سیاست‌های اعراب و پس از آن وجود بازیگران معارض مشترک برای اعراب و اسرائیل یعنی ایران، سوریه، حزب‌الله لبنان و ... بود. در دوره اول، اقدامات و حمایت مصر از جنبش ظفار در دهه ۱۹۶۰ همکاری اطلاعاتی و امنیتی عربستان و اسرائیل را موجب شد. همچنین وقوع انقلاب اسلامی ایران در اواخر دهه ۱۹۸۰ و سلسله رخدادهای پس از آن نظیر راهبرد صدور انقلاب، اتحاد با سوریه و حزب‌الله لبنان، حمایت از فلسطین، یمن، اخوان‌المسلمین و شیعیان منطقه، دشمنی با اسرائیل، انتقاد و تقابل با سیاست‌های اعراب خصوصاً مصر و عربستان در قبال اسرائیل، برنامه هسته‌ای ایران، احیای مذاکرات برجام، موضوع حمله به تأسیسات نفتی آرامکو، بروز تنش‌های ممتد ایران و همسایگان خود در حاشیه خلیج فارس، حمله آمریکا به عراق، افزایش نفوذ ایران در عراق و قطع روابط

عربستان با ایران منجر به ایجاد جبهه متحد اسرائیل و اعراب در قبال ایران و هم‌پیمانان منطقه‌ای آن گردید. همچنین ایجاد وضعیت امنیتی پس از تشکیل داعش در نزدیکی اسرائیل و اعراب خصوصاً مصر و افزایش همکاری با این کشور در شبه‌جزیره سینا از سال ۲۰۱۵ و همکاری نظامی و استقرار هواپیماهای نظامی و بدون سرنشین در مصر (Black, 2019: 9) و همچنین اردن را موجب شد. عمده این رخدادها از جمله مسائلی است که زمینه را برای همکاری و همگرایی اطلاعاتی و امنیتی اسرائیل و اعراب ایجاد کرده است.

* تحولات سیاسی منطقه

با وقوع بهار عربی در سال ۲۰۱۱ و ایجاد بی‌ثباتی‌های سیاسی در منطقه و تسری به بحرین، امارات و بخش‌هایی از عربستان و کویت، بسیاری از رهبران عرب؛ عوامل خارجی و دخالت بازیگران خارجی از جمله ایران (مبنی بر تحریک شیعیان در بحرین و استان‌های شرقی عربستان) و گروه‌هایی نظیر اخوان المسلمین (مبنی بر تحریک معترضان کویت و فشار برای اصلاحات سیاسی در امارات و قطر) را در این بی‌ثباتی‌ها مؤثر قلمداد کردند. این وضعیت نزدیکی بخش‌های مهمی از ارتش و تشکیلات امنیتی اسرائیل با اعضای شورای همکاری خلیج فارس را به صورت غیررسمی رقم زد. این همکاری‌ها متأثر از این موضوع بود که ایران تهدید خارجی و اخوان المسلمین و سایر اسلام‌گرایان تهدید داخلی در ریاض، ابوظبی و دیگر کشورهای خلیج فارس هستند که جهان عرب، اسرائیل و در نهایت ثبات منطقه را تهدید می‌کنند. در ژانویه ۲۰۱۶ اسرائیل به همگرایی استراتژیک اسرائیل و کشورهای خلیج فارس و روابط مؤثرتر به دلیل منافع امنیتی مشترک علیه ایران و اخوان المسلمین تأکید کرد (Ulrichsen, 2016: 6) که مورد استقبال اعراب نیز واقع شد. مجموع این رخدادها در کنار تغییر نظام‌های سیاسی برخی کشورهای منطقه و همچنین تقویت جنبش‌های اسلام‌گرا نظیر حماس و حزب‌الله (Black, 2019: 18) فرایند همگرایی بین اسرائیل، شورای همکاری خلیج فارس و دیگر کشورهای عرب را تسریع نمود.

* فرایند منطقه‌گرایی و جهانی شدن

دو فرایند منطقه‌گرایی و جهانی شدن به‌عنوان دو جریان مؤثر در منطقه خاورمیانه، روابط اسرائیل و اعراب را نیز تحت تأثیر قرار داده است. اگرچه منطقه خاورمیانه به‌لحاظ برخورداری از پیچیدگی‌های سیاسی و امنیتی و تعدد ساختارهای سیاسی اقتدارگرا و ایدئولوژیک به نسبت دیگر مناطق با روند جهانی شدن و منطقه‌گرایی، همسویی و هماهنگی چندانی نداشته است؛ اما این دو جریان در لایه‌های مختلف اثرات مهمی در ایجاد صلح و همگرایی بین اسرائیل و اعراب داشته است. اگرچه این همگرایی با جهانی شدن و منطقه‌گرایی در حوزه اقتصاد شروع شده (Murphy, 1996: 67-69) اما به سرعت به حوزه‌های دیگر نیز تسری یافته است. نمونه‌ای از تأثیرات این دو جریان در ایجاد صلح، همگرایی و مشارکت در رفع چالش‌های منطقه‌ای و همکاری‌های فرامرزی بین اسرائیل و اعراب می‌توان به همکاری و همگرایی در حوزه زیست‌محیطی، شبکه فرامرزی برق، مواجهه با خشکسالی، تأمین آب، تأمین انرژی، جریان‌های آزاد سرمایه و سرمایه‌گذاری خارجی متقابل، همکاری در حوزه توریسم و موضوع مهاجرت، تبادل استاد و دانشجو، همکاری در حوزه شبکه اطلاعاتی و الکترونیکی و نیز همکاری و مشارکت در حوزه اطلاعاتی و امنیتی اشاره نمود. از دیگر نشانه‌های تأثیر منطقه‌گرایی، همکاری اسرائیل و کشورهای حوزه خلیج فارس در حوزه اقتصادی، صنعتی، شهرسازی و معماری خصوصاً همکاری‌های امنیتی، اطلاعاتی و نظامی است (Kostiner, 2009: 420-422). همچنین فرایند جهانی شدن با اثرگذاری بر جوامع و ملت‌های اسرائیلی و عربی خصوصاً در عرصه فناوری‌های ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی و مجازی منجر به نزدیکی دو ملت و افزایش سطح ارتباطات بین افراد، شهروندان، سازمان‌ها و شرکت‌ها و افزایش مشارکت‌های متقابل غیردولتی و دولتی شده است.

* نقش قدرت‌های بزرگ

یکی از مهمترین علل ایجاد صلح و همگرایی بین اعراب و اسرائیل، نقش قدرت‌های بزرگ از جمله امریکا بوده است. نقش عمده در مذاکرات متعدد صلح از ۱۹۶۰

(Pressman, 2014: 537)، تأکید بر به رسمیت شناختن حاکمیت مصر بر صحرای سینا برای تسریع صلح ۱۹۷۹ اسرائیل و مصر (Keynan & Shoham, 1998: 182)، اختصاص بودجه ۵ میلیون دلاری آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده به ابتکار برنامه جدید همکاری منطقه‌ای خاورمیانه از طریق تحقیقات علمی مشترک با هدف ارتقای همکاری بین اسرائیل و همسایگان (Keynan & Shoham, 1998: 184)، کمک نظامی بلاعوض ۱.۳ میلیارد دلاری در دهه ۱۹۸۰ به مصر و افزایش کمک‌های غیرنظامی از مبلغ سالانه ۸۵ میلیون دلار به ۱ میلیارد دلار پس از امضای پیمان صلح کمپ‌دیوید از جمله ابزارهای تشویقی ایالات متحده برای ایجاد صلح اسرائیل و مصر (Aran & Ginat, 2014: 562-565) بوده است. میانجیگری کلینتون برای انعقاد پیمان صلح اسلو ۱۹۹۳ بین اسرائیل و فلسطین و نیز ایجاد سلسله مذاکرات بین آنها (Lasensky, 2004: 210)، حمایت و کمک مالی سالیانه ۱ میلیارد دلاری به اردن و میانجیگری در مذاکرات صلح ۱۹۹۴ با اسرائیل (Zimmermann, 2017: 125-126)، تلاش برای پیوستن عربستان به سازمان تجارت جهانی ۲۰۰۵ در قبال مصالحه و کاهش تنش با اسرائیل، نقش ترامپ در انعقاد پیمان ابراهیم در سال ۲۰۲۰ (Seyed & Ahmed, 2021: 25-28)، رفع تنش‌ها و حل و فصل اختلافات بین اسرائیل و لبنان در سال ۲۰۲۲ در ترسیم مرزهای آبی در دریای مدیترانه که زمینه همکاری و همگرایی این دو کشور را فراهم نمود (Silverman, 2023: 1)، همچنین استمرار سیاست‌های دونالد ترامپ توسط بایدن و تسریع فرایند عادی‌سازی روابط اسرائیل با امارات متحده عربی، بحرین، سودان و مراکش خصوصاً با عربستان (Zanotti, 2023)؛ نمونه‌هایی از حمایت‌ها، میانجیگری‌ها و نقش ایالات متحده در فرایند صلح و همگرایی بین اسرائیل و اعراب و بسط آن بوده است.

روند همگرایی اسرائیل و اعراب

بررسی علل و چگونگی شکل‌گیری همگرایی اسرائیل و اعراب مبین آن است که صلح و همگرایی بین دو طرف به صورت همزمان ایجاد شده است، به طوری که گاهی صلح منجر به همگرایی و گاهی همگرایی و همکاری زمینه‌ساز صلح بوده است. با این حال فرایند همگرایی اسرائیل و اعراب روایتگر نوعی همگرایی قابل تأمل و منحصر به فرد است که

در منطقه خاورمیانه با روندهای همگرایی بسیار ضعیف، سطحی، متزلزل و ناپایدار ایجاد شده است. بررسی چگونگی روند همگرایی این موضوع را به خوبی نشان می‌دهد.

الف) فرایندی و تدریجی بودن همگرایی

آغاز روند همکاری و همگرایی اسرائیل و اعراب به شکل آشکار و رسمی از اواخر دهه ۱۹۸۰ و با انعقاد پیمان صلح کمپ دیوید با مصر در سال ۱۹۷۹ آغاز شد. در این پیمان بر ضرورت همکاری اقتصادی و تجاری تأکید شد و حاصل آن توسعه همکاری در این زمینه‌ها بود. این نوع همکاری‌ها با مذاکرات صلح مادرید ۱۹۹۱، صلح اسلو ۱۹۹۳ و صلح موقت ۲۰۰۲ با فلسطین به حوزه‌های تأمین آب و برق با انعقاد پیمان صلح وادی عربیه در سال ۱۹۹۴ با اردن به حوزه گردشگری (Pizam et al., 2002: 177) و سپس با عمان و قطر در سال ۱۹۹۶ به حوزه تجاری (Ulrichsen, 2016: 3) تسری یافت. بهره‌مندی اعراب از مزایای همکاری با اسرائیل از یک سو و اشتیاق مضاعف اسرائیل در تداوم همکاری‌ها به منظور دوری از خصومت، جنگ و ایجاد وابستگی اعراب به خود از سوی دیگر روند همگرایی را سرعت بخشیده و تداوم این مزیت، تمایل غیررسمی دیگر اعراب به همگرایی و توسعه همکاری را موجب شد. این مسائل در کنار نقش آفرینی و میانجیگری ایالات متحده، بسط روند همگرایی اسرائیل با کشورهای عربی بازمانده از جریان همگرایی خصوصاً کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس و استمرار این جریان با انعقاد پیمان ابراهیم در سال ۲۰۲۰ با امارات متحده عربی، بحرین، مراکش و سودان را موجب شد. بنابراین با نگاهی به روند همگرایی اسرائیل و اعراب می‌توان روندی تدریجی با قابلیت تسری را مشاهده نمود. این روند به صورت رسمی از ۱۹۷۹ آغاز و تاکنون یعنی بیش از ۴۰ سال به طول انجامیده است. اگرچه با در نظر گرفتن پیشینه خصومت‌های شدید، جنگ‌های طولانی مدت و منازعات پیچیده و چندجانبه اسرائیل و اعراب و نگرش غیرقابل مصالحه و سازش اعراب در چند دهه بعد از تأسیس اسرائیل، گذار از شرایط منازعه و جنگ مسلحانه به این درجه و وضعیت از همکاری و همگرایی، چندان طولانی نیز نبوده است.

* چندبعدی بودن همگرایی و تسری آن

یکی دیگر از ویژگی‌های همگرایی اسرائیل و اعراب، حوزه‌های متعدد همگرایی است که باعث تسری همگرایی نیز شده است. همکاری اسرائیل با فلسطین، مصر و اردن در تأمین منابع آب (Giordano, 2018: 1) و تعمیق این همکاری‌ها در انتقال آب شیرین اسرائیل از اواخر دهه ۱۹۹۰ (Weinthal et al., 2015: 301)، همکاری در چارچوب مرکز تحقیقات نمک‌زدایی خاورمیانه با عمان از سال ۱۹۹۶ (Black, 2019: 28) و همکاری‌های زیست‌محیطی دولتی و غیردولتی اسرائیل و فلسطین در پروژه‌های بهبود مدیریت پسماند در کرانه باختری، دفع فاضلاب، پاک‌سازی آبراه‌ها، طرح‌های کشاورزی، نمک‌زدایی آب، حفاظت از محیط زیست و مبارزه با تغییرات آب و هوایی (Lax, 2022: 1) نمونه‌هایی از همگرایی اسرائیل و اعراب در حوزه زیست‌محیطی است.

انتقال منابع نفتی و گازی از مصر و اردن به اسرائیل از دهه ۱۹۸۰ و توسعه آن در سال ۲۰۰۵ طی توافق ۱۵ ساله با مصر در انتقال سالانه ۶۰ میلیارد متر مکعب گاز به اسرائیل از طریق خط لوله دریایی در قالب کنسرسیوم انرژی مصر و شرکت الکتریک اسرائیل^۱ (Bahgat, 2010: 412)، انتقال برق خورشیدی از اردن به اسرائیل و همکاری سه‌جانبه در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر با فلسطین (Seker, 2020: 7) از مهمترین موارد همکاری در حوزه انرژی است. همکاری در حوزه نساجی و پوشاک از طریق تأسیس شرکت‌های متعدد و ایجاد ۱۵۰ هزار شغل تا سال ۲۰۰۴ در مصر (Aran & Ginat, 2014: 570-578) و ۲۵۰۰ شغل در اردن (Piazza, 2008: 31)، همکاری در حوزه تجاری، اقتصادی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های فنی با قطر از سال ۱۹۹۶ (Ulrichsen, 2016: 3)، حوزه‌های علمی با مصر در چارچوب برنامه جدید همکاری منطقه خاورمیانه، پروژه فناوری دریایی در خاورمیانه و مرکز سنکروترون لایت برای علوم تجربی و کاربردهای آن در خاورمیانه^۲ در سال ۲۰۱۷ (Kibrik & Levi, 2020: 5) و نیز در حوزه کشاورزی (تفاهم‌نامه وزرای کشاورزی، ۱۹۸۰)، (برنامه‌های اول و دوم تحقیقاتی کشاورزی اراضی

1. Israel Electric Corporation (IEC)

2. Synchrotron-Light for Experimental Science and Applications in the Middle East (SESAME)

خشک تعاونی^۱ ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۱) و (مجتمع کشت و صنعت ماریوت ۱۹۸۹)^۲ (Pizam et al., 2002: 177)، برنامه جدید همکاری منطقه‌ای خاورمیانه^۳ از طریق موسسه تحقیقات اقیانوس‌شناسی و لیم‌شناسی (آبزیان آب شیرین) اسرائیل^۴، کنسرسیوم علوم دریایی نیوجرسی^۵ و مؤسسه ملی اقیانوس‌شناسی و ماهی‌گیری مصر در حوزه حفاظت از خط ساحلی در امتداد ساحل رود نیل، مدیریت دریاچه‌ها، تغذیه و پرورش ماهی، استفاده مجدد از فاضلاب برای آبی‌پروری و ... (Keynan & Shoham, 1998: 184)، نمونه‌های دیگری از حوزه‌های مختلف همکاری و همگرایی اسرائیل و اعراب است. همکاری‌های حوزه گردشگری که نقش بسیار مهمی نیز در تغییر نگرش منفی دو ملت یهودی و عربی داشته (Pizam et al., 2002: 177)، حوزه پزشکی (به رسمیت شناختن شیوه‌های درمان عربی در اسرائیل)، جراحی قلب و آموزش پزشکی به منظور حمایت از کودکان فلسطینی، مصری و اردنی (Kibrik & Levi, 2020: 8) و حوزه ورزش در قالب شرکت جودوکار اسرائیلی در مسابقات بین‌المللی در ابوظبی در سال ۲۰۱۷ (Black, 2019: 15)، شرکت دوچرخه‌سواران بحرینی و اماراتی در مسابقات دوچرخه‌سواری اسرائیل در سال ۲۰۱۸ که از آن به عنوان رویکرد نوین کشورهای حاشیه خلیج فارس و اسرائیل برای ایجاد صلح و همگرایی یاد شد (Sawafta, 2018: 1) و شرکت در جام جهانی ۲۰۲۲ قطر از دیگر حوزه‌های همگرایی اسرائیل و اعراب است.

در نهایت از مصادیق همگرایی در حوزه امنیتی و اطلاعاتی اسرائیل و اعراب می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: همکاری‌های امنیتی و اطلاعاتی اسرائیل با مصر در دهه ۱۹۹۰ علیه ایران به واسطه کمک‌های نظامی و اقتصادی به جهاد اسلامی و جماعت اسلامی (Aran & Ginat, 2014: 566)، با عربستان در یمن در قبال تهدیدات مصر در دهه ۱۹۶۰ و ایران در سال‌های اخیر، همکاری امنیتی، اطلاعاتی و نظامی اسرائیل با عمان در اوایل دهه ۱۹۷۰ برای مبارزه با شورش ظفار (Black, 2019: 28)، با امارات متحده در سال ۲۰۰۸ از طریق

-
1. The Cooperative Arid Land Agricultural Research Programs I & II
 2. The Maryut Agro-Industrial Complex
 3. Middle Eastern Regional Cooperation Program
 4. Israel Oceanographic and Limnological Research (IOLR)
 5. The New Jersey Marine Sciences Consortium (NJMSC)

سازمان زیرساخت‌های حیاتی ابوظبی^۱ و شرکت ای‌جی‌تی اینترنشنال^۲ اسرائیل در فروش هواپیماهای بدون سرنشین (Ulrichsen, 2016: 2-7)، سفر پنهانی مئیر داگان^۳، رئیس موساد، به عربستان در سال ۲۰۱۰ در پی خبر توسعه تأسیسات هسته‌ای ایران در فوردو، تأسیس شرکت دفاع هوایی و فضایی اروپا^۴ در امتداد مرز ۶۰۰ مایلی عربستان با عراق با مشارکت افسران ارتش اسرائیلی در سال ۲۰۱۱، همکاری امنیتی در زمان هک سیستم‌های کامپیوتری شرکت آرامکو عربستان در سال ۲۰۱۲ و تأمین نرم‌افزارهای مورد نیاز توسط شرکت اسرائیلی ان اس او^۵، جلسات متعدد امنیتی اطلاعاتی عربستان و موساد در سال ۲۰۱۶ در رابطه با ایران، حزب‌الله، حوثی‌ها و یگان‌های حشدالشعبی عراق (Black, 2019: 17-20)، با اعضای شورای همکاری خلیج فارس در جریان مذاکرات هسته‌ای ایران از نوامبر ۲۰۱۳ تا توافق جولای ۲۰۱۵ و تلاش اعراب برای حمایت اسرائیل و لابی این کشور در امریکا علیه برجام (Ulrichsen, 2016: 2-7)، تمرینات مشترک نیروی هوایی اسرائیل و امارات متحده عربی با نیروهای هوایی ایالات متحده، ایتالیا و یونان در سال ۲۰۱۷، همکاری مخفیانه دو کشور در حوزه نظارت اطلاعاتی بر ایران در تهیه پهپادهای مورد استفاده در یمن و اجازه دسترسی اسرائیل به امارات در بهره‌برداری از ماهواره اروس (Black, 2019: 12). بنابراین مطالعه و بررسی حوزه‌های همگرایی اسرائیل و اعراب نشان می‌دهد که فرایند همگرایی به صورت چندبعدی در حوزه‌های مختلف ایجاد شده است. همچنین اینکه فرایند همگرایی از موضوعات غیرحساس و غیرامنیتی آغاز شده و به واسطه اعتمادسازی، این روند به حوزه‌های حساس و امنیتی تسری و توسعه یافته است.

-
1. Critical National Infrastructure Authority(CNIA)
 2. AGT International
 3. Meir Dagan
 4. European Aeronautic Defense and Space Company(EADS)
 5. Nemzeti Sport Online (NSO)

ب) چندسطحی بودن و تعدد عاملی همگرایی

یکی از ویژگی‌های مهم فرایند همگرایی اسرائیل و اعراب، بسط آن در سه سطح فردی- ملی، غیردولتی و دولتی است. تمایل و رغبت ملیت‌های اسرائیلی و عربی به بازدید و سفر به سرزمین‌های دو طرف و رشد نرخ گردشگری در دهه‌های اخیر (حضور ۴۰۵,۳۹۹ گردشگر اسرائیلی در مصر، ۹۵,۸۵۴ گردشگر در اردن و ۳۵,۹۵۵ گردشگر در مراکش و حضور متقابل حدود ۳۰,۰۰۰ گردشگر اردنی، مصری، مراکشی و تونسی در اسرائیل در سال ۲۰۱۸) (Kibrik & Levi, 2020: 3)، سرمایه‌گذاری انفرادی و غیردولتی سرمایه‌گذاران، تجار و بازرگانان به‌طور متقابل و همکاری‌های داوطلبانه نخبگان و اندیشمندان در حوزه‌های مختلف از مصادیق همگرایی در سطح فردی- ملی است. همکاری‌های علمی و دانشگاهی از طریق هیأت‌های دانشگاهی عربستان با اسرائیل در ۲۲ ژوئیه ۲۰۱۶ (Ulrichsen, 2016: 2)، حوزه پزشکی (مرکز جراحی قلب و آموزش پزشکی)، حوزه اشتغال (انجمن‌ها و فدراسیون عمومی جوانان کار و تحصیل و شورای منطقه‌ای جولان برای جمع‌آوری تجهیزات برای پناهندگان سوری) (Kibrik & Levi, 2020: 8)، حوزه زیست‌محیطی و آب (مؤسسه آراوا متشکل از فعالان محیط زیست اسرائیل، اردن و فلسطین)، مرکز تحقیقات فراملی دریای سرخ^۱ (حفاظت از مرجان‌ها و منابع دریایی با همسایگان عربستان) و همکاری از طریق سازمان غیردولتی اکوپیس از سال ۱۹۹۴ (Light, 2020: 8) که دارای دفاتری در امان، بیت‌لحم و تل‌آویو می‌باشد (Kibrik & Levi, 2020: 1) نمونه‌هایی از همگرایی در سطح غیردولتی است. همکاری دولتی اسرائیل با قطر و عربستان در حوزه ارتباط و دسترسی به حریم هوایی از دهه ۱۹۹۰ (Murphy, 1996: 75)، حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر^۲ با امارات در سال ۲۰۰۹ (Ulrichsen, 2016: 10)، حوزه گاز طبیعی همکاری ۱۵ ساله مصر و اسرائیل در سال ۲۰۰۵ و انتقال سالانه ۶۰ میلیارد فوت مکعب گاز طبیعی از طریق خط لوله زیر دریا از شهر العریش در شمال مصر به شهر ساحلی جنوب اسرائیل (Bahgat, 2010: 412) و توافق

1. Red Sea Transnational Research Center

2. IRENA

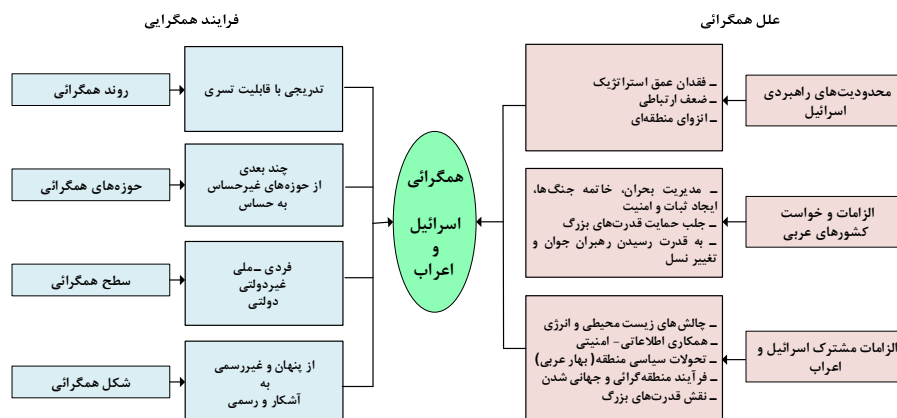
افزایش مقدار آن در سال ۲۰۲۱، حوزه زیست‌محیطی (توافقتنامه کشاورزی اسرائیل و امارات متحده عربی در سال ۲۰۲۱، مدیریت آب و آبیاری و رفع کمبود مواد غذایی به دلیل بحران آب و هوایی مداوم) (Lax, 2022: 1) و از همه مهمتر همکاری و همگرایی امنیتی و سیاسی اسرائیل و اعراب که مصادیق آن در مباحث پیشین ارائه شد، نمونه‌هایی از همگرایی طرفین در سطح دولتی است. این مصادیق نشان می‌دهد که همگرایی بین اسرائیل و اعراب به صورت چندلایه و چندسطحی شکل گرفته، تعمیق فرایند همگرایی را موجب شده و آن را نهادینه کرده است به طوری که حتی بروز تنش و منازعات شدید در منطقه که مصداق عینی آن جنگ بین اسرائیل و فلسطین در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ است، تاکنون تزلزلی در همگرایی در سطوح مختلف علی‌الخصوص دو سطح نخست (فردی- ملی و غیردولتی) ایجاد نکرده است.

پ) شکل همگرایی

از دیگر مشخصه‌های همگرایی اسرائیل و اعراب شکل یا نوع همگرایی است. اینکه همگرایی در آغاز از چه حوزه‌هایی آسان‌تر و سریع‌تر شروع شده و چگونه تداوم یافته است از جمله مسائل مهم و قابل تأمل است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که فرایند همگرایی اسرائیل و اعراب از شکل پنهان و غیررسمی شروع شده و به سمت همگرایی آشکار و رسمی تکامل یافته است. این وضعیت را حتی می‌توان از مفاد (پنهانی و سری) پیمان‌های صلح بین اسرائیل و اعراب و همکاری‌های سری طرفین پیش از انعقاد معاهدات صلح و در زمان جنگ مشاهده کرد. علاوه بر آن همکاری در حوزه‌های تجاری (توافق تجاری غیررسمی اسرائیل با عمان و قطر در سال ۱۹۹۶ و همکاری‌های تجاری پنهان و غیرمستقیم با کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از طریق کشورهای ثالث و شرکت‌های خصوصی نظیر ۵.۳ میلیون دلاری صادرات اسرائیل به امارات در سال ۲۰۱۳)، حوزه فناوری کشاورزی و پزشکی و سیستم‌های ارتباطی و روابط اقتصادی غیرمستقیم و با واسطه از طریق قبرس، اردن و تشکیلات خودگردان فلسطین بین اسرائیل و عربستان (Ulrichsen, 2016: 3-11)، همکاری سری در حوزه امنیتی- اطلاعاتی با کشورهای عربی خلیج فارس و همگرایی استراتژیک با عربستان، امارات و بحرین در پی سیاست‌های

منطقه‌ای ایران (Black, 2019: 4) نمونه‌هایی از همکاری‌های پنهان طرفین است. این روند از همگرایی رفته‌رفته با انعقاد پیمان‌های صلح و برقراری روابط دیپلماتیک، شکل آشکار و رسمی به خود گرفته و توسعه یافته است. همکاری‌های اسرائیل با مصر بعد از توافق کمپ دیوید، با فلسطین بعد از توافق اسلو، با اردن بعد از توافق وادی عربیه و با برخی کشورهای حوزه خلیج فارس با پیمان ابراهیم نظیر اعلامیه عمومی همکاری نظامی اسرائیل با امارات متحده عربی در بحبوحه افزایش تنش‌ها با ایران در ۱۶ آگوست ۲۰۱۹ (Egozi, 2019: 14)، انجام اولین پرواز تجاری مستقیم از اسرائیل به امارات در ۳۱ اوت ۲۰۲۰، ورود اولین کشتی تجاری امارات متحده عربی به بندر حیفا در اسرائیل در ۱۲ اکتبر ۲۰۲۰، رشد تجارت بین اسرائیل و کشورهای حاشیه خلیج فارس در سال ۲۰۲۰ به حدود یک میلیارد دلار و همکاری اسرائیل از طریق شرکت ای جی تی اینترنت‌شنال با کشورهای عربی به‌خصوص با امارات (Miller, 2020: 1)، این روند که همکاری و همگرایی بین اسرائیل و اعراب از شکل پنهان و غیررسمی به آشکار و رسمی تسری داشته است را به‌خوبی نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۱- علل و ویژگی‌های فرایند همگرایی اسرائیل و اعراب

منبع: نگارندگان

پیامدهای امنیتی همگرایی اسرائیل و اعراب برای ایران

همگرایی اسرائیل و اعراب در چارچوب تشریح شده، ضمن ایجاد تحولاتی مهم در خاورمیانه منجر به تغییر الگوهای دوستی و دشمنی، اتحادها و ائتلاف‌ها شده است. فرایند همگرایی با این ویژگی‌ها پیامدهای امنیتی بسیار مهمی نیز برای ایران داشته است که مهمترین آنها عبارتند از:

الف) تضعیف جبهه مقاومت به رهبری ایران

جلوگیری از تقویت جبهه مقاومت به رهبری ایران، یکی از مهمترین چالش‌های اسرائیل و اعراب بوده که با افزایش نفوذ ایران در عراق پس از حمله امریکا در سال ۲۰۰۳ و تقویت همکاری‌های ایران با سوریه، حزب‌الله و حماس تشدید شده است تا حدی که نگرانی عمیق ملک عبدالله دوم، پادشاه اردن، در سال ۲۰۰۴ درباره ظهور هلال شیعی و دیگر اعراب خصوصاً عربستان، مصر و اردن (Black, 2019: 7) و اسرائیل را ایجاد کرد. در این راستا مواضع جبهه مقاومت به رهبری ایران در قبال اسرائیل از یک‌سو و رقابت استراتژیک برخی کشورهای حوزه خلیج فارس و در رأس آن عربستان با ایران از سوی دیگر همکاری و همگرایی دوسویه اسرائیل، عربستان، امارات متحده عربی، قطر و بحرین خصوصاً در حوزه‌های سیاسی، امنیتی و نظامی را افزایش داده است. اسرائیل در این فرایند ضمن برجسته کردن تهدید ایران اعراب را با خود همسو کرده است (Black, 2019: 4). انعقاد پیمان ابراهیم در سال ۲۰۲۰ و همچنین همکاری‌های گسترده اطلاعاتی و امنیتی با کشورهای حوزه خلیج فارس نه تنها نشان دهنده همسویی طرفین است، بلکه جلوه گر نوعی ائتلاف مشترک در جهت تضعیف جبهه مقاومت است.

ب) محاصره و فشار بر ایران

از مهمترین راهبردهای اسرائیل پس از تأسیس دکترین اتحاد پیرامونی^۱ مبنی بر اتحاد با ایران، ترکیه، اتیوپی و نیز همکاری اطلاعاتی و امنیتی با کردهای شمال عراق و سوریه با

1. Alliance of the Periphery

هدف کاهش فشار اعراب، ایجاد حلقه‌ای امنیتی و نظامی در اطراف اعراب درگیر جنگ و توازن تهدید آنان بود که تا پیروزی انقلاب اسلامی ایران از طریق آن توانسته بود به بخشی از اهداف خود دست یابد (عباسی، قیاسی و باباجانی پور، ۱۳۹۲: ۱۷۷-۱۷۹).

تصویر شماره ۲- کشورهای محور در دکترین اتحاد پیرامونی

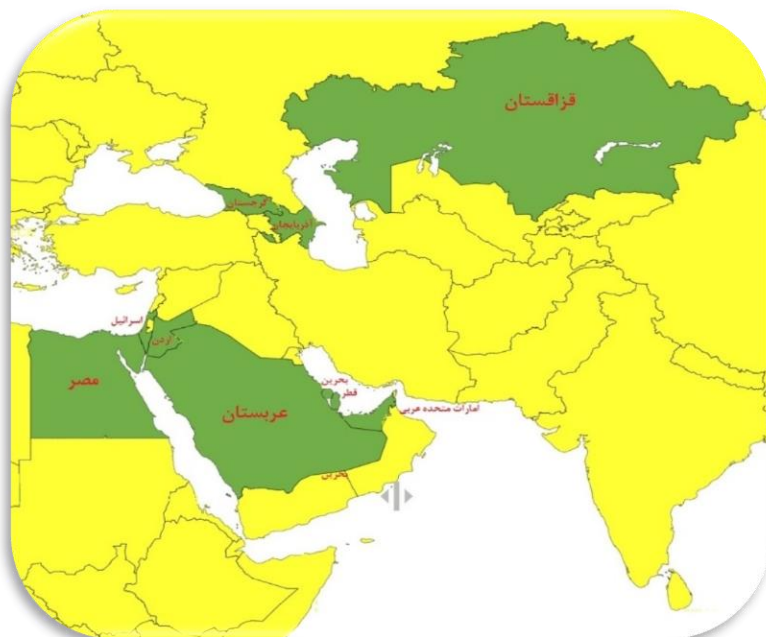

منبع: نگارندگان

حال عدم همسویی سیاست‌های منطقه‌ای اعراب و ایران و تغییر الگوهای دوستی و دشمنی سبب بازطراحی این دکترین توسط اسرائیل شده است که آن را در قالب توسعه روابط با کشورهای پیرامونی، مخالف و منتقد سیاست‌های ایران نظیر کشورهای عرب حوزه خلیج فارس، کشورهای قفقاز جنوبی خصوصاً آذربایجان و همچنین کشورهای آسیای مرکزی از جمله قزاقستان و تلاش‌های اخیر برای ایجاد و توسعه همکاری با افغانستان و پاکستان عملیاتی کرده است. همکاری بی‌سابقه امنیتی و اطلاعاتی اسرائیل و عربستان پس از حمله امریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ (Rabi & Mueller, 2017: 576) با امارات و بحرین و با قطر از زمان جنگ خلیج فارس در سال ۱۹۹۱ (Rabi, 2009: 443)، همکاری نظامی

با کشورهای آسیای مرکزی خصوصاً قزاقستان (Bishku, 2012: 928-929) در حوزه موشک، پهپاد، شیه‌سازها، سیستم‌های فرماندهی و کنترل و سامانه‌های راداری پدافند هوایی (Feiler, 2014: 31-33)، در قفقاز جنوبی با آذربایجان (Bahgat, 2010: 410) در حوزه آموزش نظامی نیروهای ویژه توسط شرکت‌های دفاعی اسرائیل، تجهیز فرودگاه‌های باکو، افزایش خرید تسلیحات هوافضا از سال ۲۰۱۲، خرید هواپیماهای بدون سرنشین و سیستم‌های ماهواره‌ای در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ (Avdaliani, 2020: 2)، افزایش پایگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی (شفیعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۷۹)، همکاری‌های امنیتی و نظامی پس از بحران‌های قره‌باغ در سال‌های ۲۰۲۲ و ۲۰۲۳ و در تنش‌های اخیر میان ایران و آذربایجان و تلاش آذربایجان برای موازنه تهدیدهای ایران (Rajabi, 2022: 53) اقداماتی عملی در بازتعریف دکترین اتحاد پیرامونی نوین و محاصره و فشار بر ایران است.

تصویر شماره ۳- کشورهای محور در دکترین اتحاد پیرامونی نوین

منبع: نگارندگان

پ) بازتعریف ساختار امنیتی خاورمیانه و تضعیف ایران

تقویت نقش و نفوذ ایران در ساختار امنیتی منطقه به واسطه افزایش نفوذ در عراق و همکاری با چندین سازمان نظامی و شبه‌نظامی در این کشور و اتحاد با حماس، حزب‌الله لبنان و حوثی‌ها در یمن نگرانی شدید اسرائیل و اعراب از جمله عربستان، امارات، بحرین و قطر را در پی داشته است. در این راستا ترس رهبران عرب از تحریک مخالفان داخلی توسط ایران از یک سو و اقدامات و راهبردهای اسرائیل علیه ایران از سوی دیگر اسرائیل و اعراب را در تضعیف نقش ایران در ساختار امنیتی منطقه همسو ساخته است. تلاش برای بازتعریف ساختار امنیتی منطقه با پررنگ شدن نقش کشورهای عربی، اسرائیل و آمریکا از زمان خروج ایالات متحده از توافق هسته‌ای با ایران در سال ۲۰۱۸ و افزایش حضور اسرائیل در کشورهای حوزه خلیج فارس (1: Matza & Hoffman, 2019)، شدت بیشتری گرفته است. همچنین همکاری و ائتلاف‌های امنیتی و نظامی اسرائیل و اعراب در کنار حمایت و اقدامات ایالات متحده در تسلیح کشورهای عربی برای مقابله با ایران (1: Simon Eszter, 2020) مصادیقی عینی است که روند انزوای ایران در منطقه را سرعت بخشیده است.

نتیجه‌گیری

مطالعه سیر شکل‌گیری جریان‌های همگرایی در خاورمیانه نشان می‌دهد که وجود عواملی نظیر پیچیدگی‌های امنیتی، تنوع ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و کثرت نژادی، قومی و مذهبی ماهیت و روند جریان‌های همگرا در این منطقه را تحت تأثیر قرار داده به‌طوری که روندهای همگرایی را در بعد زمانی بسیار کوتاه و غیرمستمر و در حوزه همگرایی بسیار محدود و غیرقابل تسری نموده است. علاوه بر آن ناامنی، تنازع و جنگ‌های متعدد در منطقه، جریان‌های همگرا را به سرعت امنیتی می‌سازد که حاصل آن باقی‌ماندن جریان همگرایی در سطوح اولیه و یا از بین رفتن آن است. با این وجود و در پس وضعیت ناپایدار امنیتی و سیاسی، منطقه شاهد نوعی همگرایی پایدار بین اسرائیل و اعراب بوده است که نه برخاسته از هویت مشترک و نه نشأت گرفته از تشابه در ساختارهای

اجتماعی و سیاسی، بلکه از دل تضاد، چندگانگی و نزاع و درگیری برخاسته و به یک جریان همگرایی مستمر با قابلیت تسری تبدیل شده است. نوعی از همگرایی که امروزه می‌تواند به عنوان الگویی برای شروع روندهای همگرایی در قعر تضادها و چندگانگی‌ها در منطقه باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که این جریان همگرا از زمان جنگ‌های متعدد و مستمر اعراب و اسرائیل مدیریت شده و امروزه به نوعی همگرایی عمیق و چندلایه و در بازه زمانی ۷۰ ساله (کمتر از میانگین نسلی در خاورمیانه) بدل شده است. روندی که دو گونه علل یک‌جانبه (اسرائیلی و عربی) و مشترک (اسرائیلی-عربی) بستر آن را مهیا ساخته، با تکیه بر راهبردها و تاکتیک‌های برنامه‌ریزی شده و مستمر شروع شده، با تعیین و ترسیم اهداف و منافع مشترک اسرائیلی-عربی استمرار یافته و با ایجاد هویت مشابه یا مشترک تعمیق یافته است. در شرایط کنونی همگرایی ایجاد شده علاوه بر مزیت دستیابی به منافع مشترک، ائتلاف و اتحاد در برابر تهدیدات مشترک را نیز موجب شده است. علی‌القاعده ایران یکی از کشورهایی است که به تبع هویت سیاسی، ماهیت سیاست خارجی و سیاست منطقه‌ای و ایدئولوژی تقابل گونه آن با غرب و اسرائیل و دیدگاه‌های نقادانه آن نسبت به اعراب از این همگرایی تأثیر پذیرفته است و این تأثیرپذیری در حوزه امنیتی سریع‌تر و ملموس‌تر از دیگر حوزه‌ها بوده است.

این پژوهش علاوه بر اینکه نگاه ویژه و عمیقی به علل و چگونگی همگرایی اسرائیل و اعراب داشته است، با تکیه بر مبانی علمی و مصادیق عینی و تاریخی، عمق جریان همگرایی و روابط علی و معلولی همگرایی دوطرف را برای پژوهشگران علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و همچنین توجه به مدیریت راهبردی، اتخاذ سیاست خارجی متناسب با فضای منطقه‌ای و در چارچوب منافع ملی و حیاتی و نیز اهمیت جریان‌های همگرایی، نقش وابستگی متقابل و تأثیر روندهای منطقه‌گرایی و جهانی‌شدن بر فرایندهای همگرایی را برای سیاستمداران و تصمیم‌سازان حوزه سیاست خارجی عیان ساخته است. علاوه بر موارد ذکر شده، این پژوهش پرسش‌ها و مسائل جدیدی را پیش‌روی محققین و پژوهشگران روابط بین‌الملل قرار می‌دهد. اینکه نقش مؤلفه‌های سیاست خارجی ایران در تسریع همگرایی اسرائیل و اعراب خصوصاً اعضای شورای همکاری خلیج فارس چه بوده است؟

تغییرات هویتی و روایت‌سازی‌های جدید امنیتی چگونه منجر به تغییر الگوهای دوستی و دشمنی خاورمیانه شده است؟ و مؤلفه‌های سیاست خارجی و راهبردهای منطقه‌ای ایران تا چه اندازه در این روایت‌ها نقش داشته است؟ که این مسائل می‌تواند پایه و مبنایی برای پژوهش‌ها و مطالعات آتی باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ardeshir Nouriyani

<https://orcid.org/0009-0003-8328-0932>

Amir Ghiyasi

<https://orcid.org/0009-0000-0137-3405>

منابع

- اخوان کاظمی، مسعود؛ صادقی، سیدشمس الدین و نیکونهاد، ایوب، (۱۳۹۷)، «روندپژوهی فرایند توسعه سیاسی در ایران معاصر»، فصلنامه مجلس و راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۹۵، صص ۲۰۹-۲۴۶.
- آدمی، علی؛ نظیفی، نازنین و بیژن، عارف، (۱۳۹۷)، «اسرائیل و عربستان سعودی: عصر جدیدی از همکاری دوجانبه»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۱۹۹-۲۲۷.
- پیری، حیدر و معتضدرا، آناهیتا، (۱۴۰۱)، «زمینه‌ها و بسترهای صلح نوین اعراب و اسرائیل در پرتو سیاست‌های منطقه‌ای ایران»، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۰۳-۱۲۵.
- حاجی یوسفی، امیرمحمد و نعمتی، امیرحسین، (۱۳۹۸)، «صف آرای عربستان سعودی با اسرائیل از نگاه نظریه‌های روابط بین‌الملل»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، دوره ۱۱، شماره ۴۰، صص ۷۰-۸۹.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، (۱۳۹۶)، اصول و مبانی روابط بین‌الملل (۲)، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت.

- دوثرتی، جیمز و فالتزگراف، رابرت، (۱۳۸۸)، *نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل*، چاپ پنجم، ترجمه وحید بزرگی و علیرضا طیب، تهران: نشر قومس.
- رضایی، نیما و شریعتی، مجتبی، (۱۴۰۱)، «موازنه‌سازی چارچوبی تحلیلی برای تبیین رفتار سیاست خارجی اسرائیل در برابر جمهوری اسلامی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۲ تا ۲۰۲۲»، *فصلنامه روابط خارجی*، سال ۱۴، شماره ۲، صص ۲۶۱-۲۲۷. doi: 10.22034/fr.2022.160980
- زیبایی، مختار؛ نصری، زبیره و رستمی، فرزاد، (۱۴۰۰)، «پیامدهای فرآیند عادی‌سازی مناسبات اعراب و اسرائیل؛ پیامدهای آن برای محیط امنیتی ج.ا. ایران (۲۰۱۰-۲۰۲۱)»، *فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام*، شماره ۳۹، صص ۶۲-۳۱. doi: 10.30479/psiw.2021.14555.2921
- شفیعی، عباس؛ پوستین‌چی، زهره؛ قربانی‌نشین، ارسلان و خداوردی، حسن، (۲۰۲۰)، «بررسی روابط سیاسی- امنیتی جمهوری آذربایجان و اسرائیل و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران (از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰)»، *ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۱۷۹-۱۱۹۴.
- عباسی، مجید؛ قیاسی، امیر و باباجانی‌پور، زهرا، (۱۳۹۲)، «راهبرد اتحاد پیرامونی رژیم صهیونیستی و نظریه موازنه تهدید در روابط بین‌الملل»، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال ۲۷، شماره ۱، صص ۱۷۵-۱۹۸.
- نویدی‌نیا، فرزاد و مرادی‌کلارده، سجاد، (۱۴۰۰)، «تبیین روابط عربستان سعودی و اسرائیل در مقابله با ایران (۲۰۲۰-۲۰۱۱)»، *فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی*، دوره ۱۴، شماره ۴۸، صص ۱۰۹-۹۲.

References

- Ahmadi, S., & Bumi, J. A. S, (2022), "Normalisasi Hubungan Diplomati Uni Emirat Arab-Israel: Analisis Rasionalitas Kebijakan Politik Luar Negeri Uni Emirat Arab", *Politea*, Vol. 5, No. 2, pp 258-279.
- Albezuirat, M. K., Al-Saraireh, F. M., Hussain, M. I., & Ahmad, R, (2018), "Jordan Energy Sector Choices and Challenges", *Seisense Journal of Management*, Vol. 1, No. 5, pp 16-37.

- Antreasyan, A, (2013), "Gas Finds in the Eastern Mediterranean: Gaza, Israel, and other Conflicts", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 42, No. 3, pp 29-47.
- Aran, A., & Ginat, R, (2014), "Revisiting Egyptian Foreign Policy towards Israel under Mubarak: From Cold Peace to Strategic Peace", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 37, No. 4, pp 556-583.
- Avdaliani E, (2020), "Defying Geography: The Israel-Azerbaijan Partnership", *Besa Center Perspectives Paper*, Vol. 31, No. 1, pp 1-3.
- Bahgat, G, (2005), "Energy Partnership: Israel and the Persian Gulf", *Energy Policy*, Vol. 33, No. 5, pp 671-677.
- Bahgat, G, (2010), "Israel's Energy Security: The Caspian Sea and the Middle East", *Israel Affairs*, Vol. 16, No. 3, pp 406-415.
- Bishku .M. B, (2012), "The Relations of the Central Asian Republics of Kazakhstan and Uzbekistan with Israel", *Middle Eastern Studies*, Vol. 48, No. 6, pp 927-940.
- Black, I, (2019), "Israel, the Arab Gulf States and the Limits of Cooperation", *Middle East Center Report*, Vol. 1, No. 38, pp 1-40.
- Charai, A, (2021), "Arab-Israeli Peace is Occurring Before Our Eyes", *National Interest*, <https://nationalinterest.org/feature/arab-israeli-peace-occurring-our-eyes-197804>.
- Chenoweth, J., & Al-Masri, R. A, (2021), "The Impact of Adopting a Water-energy Nexus Approach in Jordan on Transboundary Management", *Environmental Science & Policy*, No. 118, pp 49-55.
- Colby, E., Cohen, A., McCants, W., Morris, B., & Rosenau, W, (2013), "The Israeli Nuclear Alert" of 1973: Deterrence and Signaling in Crisis, *CNA*, pp 1-64. [https:// www. cna. org/ archive/CNA_Files/pdf/drm-2013-u-004480-final.pdf](https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/drm-2013-u-004480-final.pdf)

- Comsan, M. N. H, (2010), “Nuclear Electricity for Sustainable Development: Egypt a Case Study”, *Energy Conversion and Management*, Vol. 51, No. 9, pp 1813-1817.
- Craig, S. J, (2004), “Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers”, *London; NewYork: I.B. Tauris, Inlibrary; Printdisabled; Internetarchivebooks*, pp 238-240.
- Egozi, A, (August 16, 2019), “Israel Meets with UAE, Declares It's Joining Persian Gulf Coalition”, *Breaking Defense*, <https://breakingdefense.com/2019/08/israel-meets-with-uae-declares-its-joining-persian-gulf-coalition/>.
- Fakhro, E., & Baconi, T, (2022), “A Shared Vision: Security Convergence between the Gulf and Israel”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 51, No. 3, pp 50-55.
- Feiler, G., & Lim, K, (2014), “Israel and Kazakhstan: Assessing the State of Bilateral Relations”, *Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, No. 107, pp 1-57.
- Giordano, G, (2018), *Water as a Source of Regional Cooperation in the Middle East: The Work of EcoPeace Middle East in Jordan, Israel and Palestine*, Open Rivers. [https:// www. academia. edu/ 97221918/ Water_ as_ a_ Source_ of_ Regional_ Cooperation_ in_ the_ Middle_ East_ The_ Work_ of_ EcoPeace_ Middle_ East_ in_ Jordan_ Israel_ and_ Palestine](https://www.academia.edu/97221918/Water_as_a_Source_of_Regional_Cooperation_in_the_Middle_East_The_Work_of_EcoPeace_Middle_East_in_Jordan_Israel_and_Palestine)
- Ibrahim, A, (2012), “Renewable Energy Sources in the Egyptian Electricity Market: A Review”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 16, No. 1, pp 216-230.
- Julian, M., Bassil, N., & Dellagi, S, (2020), “Lebanon’s Electricity from Fuel to Solar Energy Production”, *Energy Reports*, No. 6, pp 420-429.

- Keynan, A., & Shoham, D, (1998), "Scientific Cooperation in Agriculture and Medical Research as a Means for Normalizing Relations between Egypt and Israel", *Annals of the New York Academy of Sciences*, Vol. 866, No. 1, pp 182-199.
- Kibrik, R & Levi, E, (2020), "Civilian Cooperation between Israel and Arab States: How Does It Work?", The Israel Institute for Regional Foreign Policices", *Academic Survey, ResearchGate*, pp 1-7. <https://mitvim.org.il/en/publication/civilian-cooperation-between-israel-and-arab-states-how-does-it-work>.
- Kostiner, J, (2009), "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 36, No. 3, pp 83-96.
- Lasensky, S, (2004), "Paying for Peace: The Oslo Process and the Limits of American Foreign Aid", *The Middle East Journal*, Vol. 58, No. 2, pp 210-234.
- Lax, C, (2022), "Green Peace: How Israel and Its Neighbors Are Fighting to Save the Environment Together", *Peace Institute*, available at: <https://www.aapeaceinstitute.org/latest/green-peace-how-israel-and-its-neighbors-are-fighting-to-save-the-environment-together>.
- Light, A, (2020), "Environmental Peacebuilding and the Transferability of EcoPeace Middle East's Strategy", *A Practicum Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Segree of Master of Science in the University of Michigan*, pp 1-66. https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/154782/Light_Andrew_Practicum.pdf?sequence=1.
- Marantz, U, (2009), "Building Arab-Israeli Regionalism on Jerusalem's Foundations", *Glendon Journal of International Studies*, Vol. 5, pp 140-154.

- Matza, D & Hoffman, A, (2019), "From Taboo to Cooperation: Israel's Changing Relations with the Arab World", *Jack McGinn March 29th*, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2019/03/29/from-taboo-to-cooperation-israels-changing-relations-with-the-arab-world/>.
- Miller. A. D, (2020), "How Israel and the Arab World Are Making Peace Without a Peace Deal", *Carnegieendowment*, MAY 27, 2020, available at: <https://carnegieendowment.org/2020/05/27/how-israel-and-arab-world-are-making-peace-without-peace-deal-pub-81918>.
- Murphy, E. C, (1996), "The Arab-Israeli Peace Process: Responding to the Economics of Globalization", Critique: *Journal for Critical Studies of the Middle East*, Vol. 5, No. 9, pp 67-91.
- Niemann, A. R. N. E, (2016), "Theorizing Internal Security Cooperation in the European Union: A Neofunctionalist Perspective", *Theorizing Internal Security Cooperation in the European Union*, pp 129-152. https://www.researchgate.net/publication/330412606_Theorising_Internal_Security_Cooperation_in_the_European_Union_A_Neofunctionalist_Perspective.
- Niemann, A., Lefkofridi, Z. & Schmitter, Ph. C, (2019), "Neofunctionalism", *Politics Trove, Researchgate*, pp 1-36. https://www.researchgate.net/publication/330494709_3_Neofunctionalism.
- Piazza, J. A, (2008), "Peace as Social Dumping in the Middle East? Preliminary Evidence for Israel, Egept and Jordan", *Southeastern Political Review*, Vol. 28, No. 1, pp 27-53.
- Pizam, A., Fleischer, A., & Mansfeld, Y, (2002), "Tourism and Social Change: The Case of Israeli Ecotourists Visiting Jordan", *Journal of Travel Research*, Vol. 41, No. 2, pp177-184.
- Pollack, J, (2002), "Saudi Arabia and the United States, 1931-2002", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No. 3, pp 77-102.

- Pressman, J, (2014), "American Engagement and the Pathways to Arab-Israeli Peace", *Cooperation and Conflict*, Vol. 49, No. 4, pp 536-553.
- Rabi, U, (2009), "Qatar's Relations with Israel: Challenging Arab and Gulf Norms", *The Middle East Journal*, Vol. 63, No. 3, pp 443-459.
- Rabi, U., & Mueller, C, (2017), "The Gulf Arab States and Israel since 1967: From "No Negotiation" to Tacit Cooperation", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 44, No. 4, pp 576-592.
- Rajabi .M, (2022), "Republic of Azerbaijan's Strategy and Behavioral Pattern in the Confrontation between the Islamic Republic of Iran and Israel", *Central Eurasia Studies*, Vol. 15, No. 1, pp 53-75.
- Rubin, A, (2022), "Israeli Foreign Policy", In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, available at: [https:// doi. org/ 10. 1093/ acrefore/ 9780190846626.013.655](https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.655).
- Ruble, I., & Nader, P, (2011), "Transforming Shortcomings into Opportunities: Can Market Incentives Solve Lebanon's Energy Crisis?", *Energy Policy*, Vol. 39, No. 5, pp 2467-2474.
- Saudi, S. H., & Burku, W. H, (2023), "Topics of Arab Normalization with Israel in the Media: An Analytical study on Arabic RT Website", *Resmilitaris*, Vol. 13, No. 1, pp 1303-1313.
- Sawafta, A, (2018), "Palestinians Condemn UAE, Bahrain Presence in Cycle Race in Israel", *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-cycling-giro-israel-idUSKBN1I81NW>.
- Seker, Y. T, (2020), "Israel-Arab Environmental Cooperation", *University of California*, pp 1-10. [https:// www. researchgate. net/ publication/ 342588680_ Israel- Arab_ Environmental_ Cooperation_ -_Yael_ Teff_ Seker_ -_June_2020_ In_ Hebrew](https://www.researchgate.net/publication/342588680_Israel-Arab_Environmental_Cooperation_-_Yael_Teff_Seker_-_June_2020_In_Hebrew)

- Shibley, A, (2016), "Blessing and Curses: Israel and Lebanon's Maritime Boundary Dispute in the Eastern Mediterranean Sea", *Global Bus. L. Rev.*, Vol. 5, No. 50, pp 51-77.
- Silverman, A, (2023), "Mediating the Mediterranean: The Israeli-Lebanese Maritime Border", Yeshiva University, *Cardozo School of Law*, pp 1-5. <https://larc.cardozo.yu.edu/cjcr-blog/48>.
- Simon Eszter, L, (2020), "Why are Arab Countries Making Peace with Israel?", *Cultural Relations*, pp 1-2. <http://culturalrelations.org/why-are-arab-countries-making-peace-with-israel>.
- Seyed, S., & Ahmed, Z. G, (2021), "Abraham Accords, Indo-Pacific Accord and the US-led Nexus of Curtailment: Threat to Regional Security, and Joint Counter Strategy", *Policy Perspectives*, Vol. 18, No. 1, pp 25-52.
- Tochukwu, U. L, (2015), "Trend Analysis Using R", *Ecole International des Sciences du Traitement de l'Information Conference Paper*, pp 1-11. https://www.researchgate.net/publication/275640899_Trend_Analysis_Using_R
- Traub, D., Cohen, R. A., & Kertcher, C, (2023), "The Road to Normalization: The Importance of the United Arab Emirates' Neoliberal Foreign Policy in the Normalization with Israel: 2004–2020", *Digest of Middle East Studies*, Vol. 32, No. 1, pp 60-78.
- Ulrichsen, K. C, (2016), "Israel and the Arab Gulf States: Drivers and Directions of Change", *Institute for Public Policy of Rice University*, pp 1-15. <https://www.bakerinstitute.org/sites/default/files/2016-09/import/CME-pub-GCCIsrael-090716.pdf>.
- Weinthal, E., Zawahri, N., & Sowers, J, (2015), "Securitizing Water, Climate, and Migration in Israel, Jordan, and Syria", *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, Vol. 15, No. 3, pp 293-307.

- Wolfsfeld, G., Alimi, E. Y., & Kailani, W, (2007), "News Media and Peace Building in Asymmetrical Conflicts: The Flow of News between Jordan and Israel", *Political Studies*, Vol. 56, No. 2, pp 374-398.
- Zanoliti, J, (2023), "Israel: Major Issues and US Relations", *Congressional Research Service*, pp 1-28. [https:// www. congress. gov/crs-product/R44245](https://www.congress.gov/crs-product/R44245).
- Zimmermann, A. M, (2017), *US Assistance, Development, and Hierarchy in the Middle East: Aid for Allies*. New York: Palgrave Macmillan.

In Persian

- Abbasi, M; Ghiyasi, A & Babajanipor, Z, (2014), "The "Peripheral Alliance" Strategy of the Zionist Regime and the Threat Balance Theory in International Relations", *Journal of Foreign Policy*, Vol. 27, No. 3, pp 175_198. [In Persian]
- Adami, A., Nazifi, N. & Bijan, A, (2019), "Israel and Saudi Arabia: A New Era of Bilateral Cooperation", *Journal of Political Strategic Studies*, Vol. 7, No. 27, pp 199-227. [In Persian]
- Akhavankazemi, M., Sadeghi, S, S. & Nikonahad, A, (2018), "Research Process on Contemporary Iran's Political Development Process", *Majlis and Rahbord*, Vol. 25, No. 95, pp 209-246. [In Persian]
- Dehghani Firozabadi, S. J, (2017), *Principles and Fundamentals of International Relations(2)*, Fifth Edition, Tehran: SAMT Publications. [In Persian]
- Dougherty, J. E & Pfaltzgraff, R I, (2009), *Contending Theories of International Relations*, Translated by Bozorgi, V & Tayyab, A, Tehran: Qoms Publications. [In Persian]
- Haji Yousefi, A.M. & Nemati, A. H, (2019), "Saudi Arabia's Alignment with Israel from the Perspective of Theories of International Relations",

Journal of International and Political Research Quarterly, Vol. 11, No. 40, pp 70-89. [In Persian]

- Navidinia, F. & Moradi, K. S, (2021), "Explanation of Saudi-Israeli Relations against Iran: 2011-2020", *Journal of International and Political Research Quarterly*, Vol. 13, No. 48, pp 92-109. [In Persian]
- Piri, H. & Motazdrad, A, (2022), "Areas and Contexts of the New Arab-Israeli Peace in the Light of Iran's Regional Policies", *Journal of Political Studies of Islamic World*, Vol. 11, No. 1, pp103-125. [In Persian]
- Rezaei, N. & Shariati, M, (2022), "Balancing an Analytical Framework to Explain Israel's Foreign Policy Behavior towards the Islamic Republic of Iran in the Period of 2012 to 2022", *Journal of Foreign Relations*, Vol. 14, No. 2, pp 227-261. [In Persian]
- Shafiei, A., Postinchi, Z., Ghorbani Sheikhneshin, A. & khodaverdi, H, (2020), "Study of Political-security Relations between the Republic of Azerbaijan and Israel and its Impact on the National Security of the Islamic Republic of Iran (from 2011 to 2020)", *Journal of Political Sociology of Iran*, Vol. 3, No. 3, pp1179-1194. [In Persian]
- Zibaei, M., Nasri, Z. & Rostami, F, (2021), "Consequences of the Process of Normalization of Arab-Israeli Relations on the Security Environment of the Islamic Republic of Iran (2010-2021)", *Journal of Political Studies of Islamic World*, Vol. 10, No. 3, pp 31-62. [In Persian]

استناد به این مقاله: نوریان، اردشیر و قیاسی، امیر، (۱۴۰۴)، «بررسی علل و روند همگرایی اسرائیل و اعراب و پیامدهای امنیتی آن برای ایران»، پژوهش‌های راهبردی سیاست، دوره ۱۴، شماره ۵۳، ۹۹-۱۴۴.

Doi: 10.22054/QPSS.2024.78104.3375

Quarterly of Political Strategic Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License